

IZVJEŠTAJ ECRI-a O BOSNI I HERCEGOVINI

(šesti ciklus monitoringa)

Usvojen 9. aprila 2024.

Objavljen 25. juna 2024.

European Commission
against Racism and Intolerance

ECRI
Commission européenne
contre le racisme et l'intolérance

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Molimo Vas da primite k znanju da je ovaj dokument prevod. U slučaju nedoumice, referentni material je njegov original na engleskom i francuskom jeziku.

SADRŽAJ

PREDGOVOR	4
SAŽETAK	5
NALAZI I PREPORUKE	7
I. DJELOTVORNA RAVNOPRAVNOST I PRISTUP PRAVIMA	7
A. TIJELA ZA RAVNOPRAVNOST	7
B. INKLUZIVNO OBRAZOVANJE	8
C. NEREGULARNO PRISUTNI MIGRANTI	9
D. RAVNOPRAVNOST LGBTI OSOBA	10
II. GOVOR MRŽNJE I NASILJE MOTIVIRANO MRŽNJOM	13
A. GOVOR MRŽNJE	13
B. NASILJE MOTIVIRANO MRŽNJOM	15
III. INTEGRACIJA I INKLUZIJA	18
A. INTEGRACIJA I INKLUZIJA U SEKTORU OBRAZOVANJA	18
B. POVRATNICI	21
C. ROMI	24
D. IZBJEGLICE I KORISNICI SUPSIDIJARNE ZAŠTITE	27
IV. TEME KOJE SE POSEBNO ODOSE NA BOSNU I HERCEGOVINU	28
IZBORNO PRAVO: PRESUDA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA U PREDMETU SEJDIĆ I FINCI	28
PRIVREMENE PREPORUKE ZA DALJE DJELOVANJE	30
SPISAK PREPORUKA	31
BIBLIOGRAFIJA	33
OZNAKA: VLADINA PERSPEKTIVA	37

Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI), koju je osnovalo Vijeće/Savjet Evrope, nezavisno je tijelo za praćenje ljudskih prava specijalizirano za pitanja koja se odnose na borbu protiv rasizma, diskriminacije (na osnovu „rase“, etničkog/nacionalnog porijekla, boje kože, državljanstva, vjere, jezika, seksualne orijentacije i rodnog identiteta), ksenofobije, antisemitizma i netolerancije. Čine ga nezavisni i nepristrani članovi imenovani na osnovu njihovog moralnog autoriteta i priznate stručnosti u borbi protiv rasizma, ksenofobije, antisemitizma i netolerancije.

U okviru svojih statutarnih aktivnosti, ECRI vrši monitoring u državama, uz pomoć kojeg analizira situaciju u svakoj od država članica Vijeća Evrope u pogledu rasizma i netolerancije i izrađuje sugestije i prijedloge za rješavanje uočenih problema.

ECRI-ev monitoring u zemljama bavi se svim državama članicama na ravnopravnim osnovama. Taj rad se odvija u petogodišnjim ciklusima. Izvještaji iz prvog kruga završeni su krajem 1998. godine, oni iz drugog kruga krajem 2002, iz trećeg kruga krajem 2007. godine, iz četvrtog kruga početkom 2014, a iz petog kruga na kraju 2019. godine. Rad na šestom krugu izvještaja počeo je krajem 2018. godine.

Metode rada za pripremu izvještaja uključuju analizu dokumenata, posjetu datoj zemlji, a zatim povjerljivi dijalog s nacionalnim vlastima.

Izvještaji ECRI-a nisu rezultat ispitivanja ili svjedočenja. To su analize zasnovane na informacijama prikupljenim iz širokog spektra izvora. Dokumentarne studije zasnovane su na velikom broju domaćih i međunarodnih pisanih izvora. Posjeta na licu mjesta pruža priliku za sastanak sa neposredno zainteresiranim stranama (kako vladinim tako i nevladinim) radi prikupljanja detaljnih informacija. Proces povjerljivog dijaloga s nacionalnim vlastima omogućava tim vlastima da daju, ako to smatraju potrebnim, komentare na nacrt izvještaja, radi ispravljanja eventualnih činjeničnih grešaka koje izvještaj može sadržavati. Na kraju dijaloga, nacionalne vlasti mogu zatražiti, ako to žele, da se njihova gledišta dodaju konačnom izvještaju ECRI-a.

Šesti krug izvještaja zemalja usredotočuje se na tri teme zajedničke svim državama članicama: (1) Djelotvorna ravnopravnost i pristup pravima, (2) Govor mržnje i nasilje motivirano mržnjom, i (3) Integracija i inkluzija, kao i niz tema specifičnih za svaku zemlju posebno.

U okviru šestog ciklusa, ponovo se traži prioritarna provedba za dvije konkretne preporuke odabrane među onima datim u izvještaju. ECRI će provesti proces privremenog praćenja tih dviju preporuka najkasnije dvije godine nakon objavljivanja ovog izvještaja.

Izvještaj koji slijedi sastavio je ECRI na vlastitu odgovornost. Osim ako nije drugačije naznačeno, on pokriva situaciju do 7. decembra 2023.; po pravilu, dešavanja od tog datuma nisu obuhvaćena sljedećom analizom niti se uzimaju u obzir u zaključcima i prijedlozima u njoj.

SAŽETAK

Od usvajanja petog izvještaja ECRI-a o Bosni i Hercegovini 6. decembra 2016. godine, postignut je napredak i razvijene su dobre prakse u brojnim oblastima.

Budžet Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine povećan je s 2,7 miliona konvertibilnih maraka (BAM) u 2022. godini na 3,24 miliona KM u 2023. godini.

U zemlji postoji niz akademskih obuka o inkluzivnom obrazovanju za nastavnike. Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje također je izradila alat za evaluaciju i samoevaluaciju osnovnih škola u Bosni i Hercegovini u oblasti interkulturalnog i inkluzivnog obrazovanja.

Obrazovne vlasti Republike Srpske uklonile su sadržaje koji su negativno prikazivali Jehovine svjedoke nakon kritika ECRI-a u posljednjem izvještaju, kao i napada na bogomolje te grupe.

Situacija za migrante značajno se popravila. Većina migranata je sada smještena u privremenim prihvatnim centrima. Trenutno postoje četiri takva centra, a njihove osnovne potrebe obezbjeđuje Međunarodna organizacija za migracije (IOM) uz podršku Evropske unije.

U Sarajevu su održane tri LGBTI parade ponosa, a protesti protiv povorki ponosa ostali su mirni. Organizatori imaju dobre odnose sa sarajevskim općinskim i kantonalnim vlastima.

Misija Organizacije za evropsku sigurnost i suradnju (OESS) u Bosni i Hercegovini surađuje s Visokim sudskim i tužilačkim vijećem na unapređenju svoje baze podataka i sveobuhvatnom evidentiranju potvrđenih i sumnjivih slučajeva zločina iz mržnje.

ECRI je primijetio da u općenito teškom kontekstu međuetničkih odnosa, s daleko od optimalnim uslovima za povratnike, grad Srebrenica ima općinski muzički obrazovni centar koji služi kao mjesto susreta za djecu iz različitih etničkih grupa i koji na taj način može pomoći da se prevaziđu uvriježene grupne granice i tenzije na lokalnom nivou. ECRI je također čuo o sličnim lokalnim inicijativama u drugim općinama širom zemlje, posebno u oblasti sporta.

ECRI pozdravlja te pozitivne pomake u Bosni i Hercegovini. Međutim, uprkos postignutom napretku, neka pitanja izazivaju zabrinutost.

Još uvijek nije implementirano preporučeno pojednostavljivanje procesa donošenja odluka u Instituciji ombudsmena i njena puna finansijska nezavisnost od vlade, kako je zatraženo u prioritetnoj preporuci ECRI-a iz 2016. godine.

Još uvijek ne postoji mogućnost registracije istospolnih partnerstava u zemlji, a također još uvijek ne postoji zakonska ili administrativna odredba za priznavanje postupaka promjene spola i za reguliranje s tim povezanih administrativnih procesa.

Međureligijsko vijeće Bosne i Hercegovine prestalo je s radom u kontekstu upornog međuetničkog/međureligijskog govora mržnje. Mandat Centralne izborne komisije za praćenje upotrebe govora mržnje tokom izbornih kampanja također nije produžen na period od 30 dana kako bi pokrio cijelo vrijeme trajanja izborne kampanje.

U martu 2023. godine, LGBTI aktiviste i njima naklonjene novinare napala je grupa osoba u Banjoj Luci (Republika Srpska). Žrtve napada žalile su se na nedostatak policijske zaštite.

Nije implementirana davno dana preporuka da se promoviraju integracija i inkluzija u obrazovnom sektoru, posebno ukidanjem „dviju škola pod jednim krovom“ (koje postoje u nekim kantonima Federacije Bosne i Hercegovine) i drugih oblika segregacije i diskriminacije u obrazovanju. Taj tekući problem odražava duboko ukorijenjene etničke i političke tenzije u zemlji.

Do sada nisu poduzeti nikakvi djelotvorni koraci da se postupi u skladu s presudom Evropskog suda za ljudska prava iz 2009. godine u slučaju Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine. Ustavom zajamčene ovlasti tri „konstitutivna naroda“ perpetuiraju ne samo političku isključenost osoba koje se ne identificiraju ni s jednom od tri grupe, već i ometaju sveukupni razvoj građanskog identiteta.

U ovom izvještaju, ECRI traži od vlasti da poduzmu mjere u brojnim oblastima i daje niz preporuka, uključujući sljedeće.

U oblasti ravnopravnosti LGBTI osoba, ECRI preporučuje da vlasti obezbijede pravni okvir koji istospolnim parovima pruža mogućnost da njihova veza bude priznata. ECRI također preporučuje poduzimanje koraka kako bi se osiguralo da domaći zakon u Bosni i Hercegovini garantira brz, transparentan i pristupačan proces zasnovan na jasnim, preciznim i predvidivim zakonskim odredbama po kojima transrodne osobe mogu dobiti zakonsko priznanje roda.

Radi promoviranja međuetničkog/međureligijskog dijaloga i borbe protiv govora mržnje, ECRI preporučuje da vlasti olakšaju, bez miješanja u unutarnje stvari vjerskih organizacija, obnovljeni dijalog između vjerskih poglavara u radi revitalizacije Međureligijskog vijeća. Nadalje, mandat Centralne izborne komisije za praćenje upotrebe govora mržnje treba proširiti na cjelokupno vrijeme trajanja izborne kampanje.

ECRI preporučuje da nadležni na državnom nivou obezbijede dodatna sredstva općinama, uključujući, ali ne ograničavajući se na grad Srebrenicu, za uspostavljanje ili proširenje postojećih kulturnih centara za učenje i sličnih institucija, kao što su sportski klubovi, koji zbog neetničke/ nereligijske aktivnosti mogu olakšati prevazilaženje etničkih granica, posebno među mladima.

U oblasti obrazovanja, ECRI ponavlja svoju preporuku da se okončaju svi oblici diskriminacije u obrazovanju, uključujući segregaciju u „dvije škole pod jednim krovom“ u kantonima Federacije Bosne i Hercegovine i neinkluzivna školska okruženja u Republici Srpskoj.* ECRI također preporučuje da nadležni olakšaju dijalog o tome kako uvesti višeperspektivnu nastavu historije u škole.

U području izbornog prava, ECRI preporučuje da nadležni poduzmu odlučne mjere kako bi djelovali u skladu s presudom Evropskog suda za ljudska prava iz 2009. u slučaju Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine.*

---

* Ta preporuka će biti predmet procesa privremenog praćenja od strane ECRI-a najkasnije dvije godine nakon objavljivanja ovog izvještaja.

I. DJELOTVORNA RAVNOPRAVNOST I PRISTUP PRAVIMA

A. Tijela za ravnopravnost¹

1. Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine (Institucija ombudsmena) temelji se na priložima IV i VI Općem okvirnom sporazumu za mir za Bosnu i Hercegovinu (poznatog kao Dejtonski mirovni sporazum) iz 1995. godine i uređena je Zakonom o Ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine (2002, izmijenjen i dopunjen 2006. godine) i Zakonom o zabrani diskriminacije u Bosni i Hercegovini (2016.). Ona pokriva i privatni i javni sektor. Instituciju ombudsmena čine tri ombudsmana, po jedan iz svakog od „konstitutivnih naroda“ (Bošnjaci, Hrvati i Srbi).²
2. Predstavnici Institucije ombudsmena obavijestili su ECRI da Institucija trenutno zapošljava 63 člana osoblja, od kojih njih petoro radi na pitanjima borbe protiv diskriminacije, te da smatraju da je to adekvatno. Štoviše, ECRI pozitivno primjećuje da je budžet Institucije povećan s 2,7 miliona konvertibilnih maraka (BAM) u 2022. na 3,24 miliona KM u 2023. godini. Većina slučajeva upućenih Instituciji koji se odnose na diskriminaciju relevantnu za ECRI bili su na osnovu etničke pripadnosti i/ili vjere, posebno pogađajući povratnike, u oblastima zapošljavanja i povraćaja prijeratne imovine. Institucija je zaprimila i predmete koji se tiču LGBTI osoba. Općenito se čini da je oko dvije trećine preporuka Institucije u potpunosti ili djelimično provedeno. Međutim, nema dostupnih raščlanjenih podataka za predmete koji spadaju u mandat ECRI-a.³
3. U svom izvještaju o petom ciklusu monitoringa Bosne i Hercegovine, ECRI je primijetio da je proces odlučivanja unutar Institucije ombudsmena često kompliciran jer tri ombudsmana, po jedan iz svakog od konstitutivnih naroda, donose sve odluke konsenzusom. ECRI je smatrao da, osim što usporavaju proces, slučajevi koji se smatraju previše politički osjetljivima u klimi etničkih podjela nisu ni razmatrani u praksi, kao što je pitanje segregacije u školama.⁴ ECRI napominje da nisu učinjene nikakve promjene u organiziranju odlučivanja niti se trenutno planiraju.
4. U svom posljednjem izvještaju, ECRI je preporučio nadležnima da ojačaju institucionalne kapacitete Institucije ombudsmena kako bi djelotvorno izvršavala svoj mandat borbe protiv diskriminacije, između ostalog, pojednostavljuvanjem procesa odlučivanja i osiguravanjem pune finansijske nezavisnosti Institucije od vlade. ECRI je zatražio prioritarnu provedbu te preporuke i u svojim zaključcima iz 2020. godine uvidio da su nadležni uložili određene napore da riješe postojeće nedostatke u vezi s Institucijom ombudsmena, ali da je preporuka samo djelomično provedena.⁵
5. S tim u vezi, pozitivno je napomenuti da je Vijeće ministara Bosne i Hercegovine 24. maja 2023. godine usvojilo nacrt zakona kojim bi se Instituciji osigurala veća finansijska nezavisnost. Tim tekstom, ukoliko ga usvoji Parlamentarna skupština, okončat će se dosadašnja mogućnost Ministarstva finansija i trezora da smanjuje budžet Institucije ombudsmena i nakon što ga je Parlamentarna skupština već odobrila.⁶

---

¹ Izraz „nacionalna specijalizirana tijela“ ažuriran je u „tijela za ravnopravnost“ u revidiranoj verziji Preporuke opće politike (engl. *General Policy Recommendation –GPR*) br. 2, objavljenoj 27. februara 2018. godine.

² Navedeni ovdje po abecednom redu. Pogledajte i fusnotu 146 o rezultatima popisa iz 2013. godine.

³ Pogledajte također ECRI 2016: § 83, gdje se navodi da je oko 50% preporuka Institucije u potpunosti provedeno.

⁴ ECRI 2016: § 80.

⁵ ECRI 2020, Zaključci o provedbi preporuka u odnosu na Bosnu i Hercegovinu u ovisnosti od rezultata privremenog praćenja: § 5.

⁶ Zakon uključuje, između ostalog, i odredbu da se suradnja s civilnim društvom eksplicitno navede kao dio mandata Institucije ombudsmena, što ECRI pozdravlja.

6. ECRI snažno podstiče nadležne da nastave jačati Instituciju ombudsmena u skladu s prethodnim preporukama ECRI-a, kao što je navedeno gore i u njegovom posljednjem izvještaju.

B. Inkluzivno obrazovanje

7. U ovom odjeljku govori se o općim inicijativama i obukama za inkluzivno obrazovanje (vidi također Preporuku opće politike ECRI-a br. 10⁷). Konkretna pitanja u vezi s prethodnim preporukama ECRI-a (četvrti i peti ciklus monitoringa) o problemima u vezi s integriranim obrazovanjem u Bosni i Hercegovini obrađena su u odjeljku III.A ovog izvještaja. U prethodnim izvještajima posebna pažnja je posvećena hitnoj potrebi okončanja svih oblika segregacije u školama, uključujući „dvije škole pod jednim krovom“ (koje postoje u pojedinim kantonima u Federaciji Bosne i Hercegovine) i jednonacionalne škole, te obezbjeđivanja nediskriminatorskog okruženja za učenje u svim školama i uklanjanja svih simbola koji predstavljaju etničke ili vjerske predrasude.⁸
8. Valja napomenuti da su u odgovornost i političko odlučivanje u oblasti obrazovanja Bosni i Hercegovini (BiH) decentralizirani. Dva entiteta u zemlji – Federacija Bosne i Hercegovine (FBiH) i Republika Srpska (RS), kao i autonomni Brčko distrikt (BD), odgovorni su za obrazovanje na svojem teritoriju. Osim toga, 10 kantona u Federaciji također imaju autonomiju u oblasti obrazovanja. Na državnom nivou – za državu Bosnu i Hercegovinu u cjelini – Ministarstvo civilnih poslova, koje, između ostalog, pokriva pitanja obrazovanja, nadležno je samo za koordinaciju i konsolidaciju entitetskih politika i, gdje je relevantno, njihovo povezivanje s međunarodnim strategijama ili aktivnostima.⁹
9. Vijeće ministara BiH izradilo je i usvojilo Preporuke politike s Mapom puta za unapređenje inkluzivnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini 2. septembra 2020. godine.¹⁰ Mjere predložene u ovom dokumentu naglašavaju potrebu da se kvalitetno obrazovanje za sve percipira kao javno dobro i temeljna društvena vrijednost, uz isiticanje neophodnosti provođenja politike u skladu s međunarodnim standardima i razvijanje demokratske kulture u školama utemeljene na demokratskim pravima i odgovornostima u u cilju poboljšanja inkluzivnog obrazovanja bez diskriminacije po bilo kom osnovu.¹¹ Međutim, ostaje da se vidi hoće li i kako će se te preporuke provesti u praksi (vidjeti također odjeljak III.A u nastavku).
10. U Bosni i Hercegovini postoji niz akademskih obuka o inkluzivnom obrazovanju za nastavnike. Jedna studija iz 2020. o prisutnosti interkulturalnog obrazovanja nastavnčkih pripravnika u zemlji odnosi se na različite kurseve koji bi mogli da osposobe nastavno osoblje za bolji rad u multikulturalnom okruženju. Takvi kursevi su inkluzivno obrazovanje, građansko obrazovanje, demokratija i ljudska prava. Osmam univerziteta nudi obuku za nastavnike. Što se tiče osposobljavanja nastavnog osoblja za rad u multikulturalnom okruženju, nazivi predmeta i dužina obuke razlikuju se u zavisnosti od univerziteta.¹² ECRI je obaviješten da neki

---

⁷ ECRI, Preporuka opće politike br. 10 o borbi protiv rasizma i rasne diskriminacije u školskom obrazovanju i kroz njega (2006).

⁸ Pogledajte na primjer ECRI 2016: § 59.

⁹ Za više detalja pogledajte web stranicu Vijeća ministara Bosne i Hercegovine/ Početna/Ministarstva/Ministarstvo civilnih poslova – <https://www.vijeceministara.gov.ba>

¹⁰ Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, Preporuke politike s mapom puta za unapređenje inkluzivnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini (2020).

¹¹ Ibid.: 8-9; pogledajte također: Bosna i Hercegovina (2023), Četrnaesti i petnaesti periodični izvještaj o Međunarodnoj konvenciji o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije: 25; i Vijeće Evrope, Akcioni plan za Bosnu i Hercegovinu 2022-2025: 2 i 9.

¹² Beljanski, Mila / Dedić Bukvić, Emina, Comparative Overview of the Presence of Intercultural Education of Teacher Trainees in Serbia and Bosnia and Herzegovina (Usporedni pregled prisutnosti interkulturalnog obrazovanja učiteljskih pripravnika u Srbiji i Bosni i Hercegovini), u: Journal of Ethnic and Cultural Studies (Časopis za etničke i kulturološke studije) (sv. 7, br. 3, decembar 2020.), str. 1-16, ovdje: 4-6 i 10-13.

kantoni u FBiH učestvuju u programu „Demokratija i ljudska prava“ i da su izradili mapu puta za uključivanje elemenata ljudskih prava u obuku nastavnika.

11. Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje razvila je i alat za evaluaciju i samoevaluaciju osnovnih škola u Bosni i Hercegovini u oblasti interkulturalnog i inkluzivnog obrazovanja, koji je osmišljen da ga koriste prosvjetni inspektori i savjetnici, kao i za samoocjenjivanje u osnovnim školama.¹³
12. U RS se didaktički i drugi materijali uvredljivog sadržaja ne smiju koristiti niti proučavati u nastavi ili drugim školskim aktivnostima, a nastavnici i drugo školsko osoblje ne smiju davati izjave koje bi se opravdano mogle smatrati uvredljivim za jezik, kulturu i vjeru učenika koji pripadaju bilo kojoj nacionalnoj, etničkoj ili vjerskoj grupi.¹⁴ Pozitivan razvoj u tom pogledu jeste uklanjanje sadržaja u kojima se negativno prikazuju Jehovini svjedoci u RS-u nakon ECRI-eve kritike tih sadržaja u njegovom posljednjem izvještaju, kao i napada na bogomolje te grupe.¹⁵
13. Međutim, 2019. godine objavljen je udžbenik *Kultura religije* za 1. i 2. razred srednje škole u Republici Srpskoj u kojem se Jehovini svjedoci prikazuju na način koji njihovi članovi smatraju netačnim i predrasudnim, odnosno pominju se u jednom poglavlju uz opasne sekte. ECRI je obaviješten da su neki roditelji iz redova Jehovinih svjedoka čija su djeca srednjoškolci izrazili zabrinutost zbog stigme kojoj je knjiga izložila njihovu djecu, a u jednom slučaju je dijete zbog toga navodno pretrpjelo maltretiranje i uznemiravanje. Resorno odjeljenje Ministarstva prosvjete Republike Srpske navodno je obavijestilo predstavnika Jehovinih svjedoka da će relevantni dio biti revidiran u narednom izdanju za narednu školsku godinu. ECRI vjeruje da će nadležni poduzeti mjere za rješavanje tog pitanja i spriječiti buduće manifestacije mržnje protiv Jehovinih svjedoka.
14. Općenito, ECRI nije primio nikakve konkretne informacije o sistemima za praćenje i reagiranje na incidente rasističkog i/ili anti-LGBTI maltretiranja u obrazovnom sistemu. ECRI ohrabruje nadležne da istraže mogućnost uspostavljanja takvih sistema širom zemlje radi prikupljanja podataka o razmjerima problema, osmišljavanja aktivnosti prevencije i pružanja adekvatne podrške žrtvama takvog nasilja.

C. Neregularno prisutni migranti

15. Sugovornici s kojima se delegacija ECRI-a susrela tokom posjete zemlji 2023. smatraju da migranti koji su neregularno prisutni u Bosni i Hercegovini obično namjeravaju ući u Evropsku uniju i stoga ne planiraju ostanak u zemlji duži vremenski period. Krajem 2017. godine zabilježen je porast broja migranata koji dolaze u Bosnu i Hercegovinu. Nadležni su u 2018. izbrojali 24 067 novih migranata, u poređenju sa 755 u cijeloj 2017. godini. Tokom 2019. godine zabilježeno je 29 124 novih migranata. Broj se smanjio u 2020. na 16 150 registriranih migranata.¹⁶ U 2021. godini broj osoba koje su neregularno ušle u Bosnu i Hercegovinu bio je usporediv s 2020. godinom i manji nego u 2018. i 2019. godini, vjerovatno i zbog pandemije Covid-19 i povezanih ograničenja: Izbrojano je 15 740 novih migranata.¹⁷ U 2022. godini taj broj je ponovo naglo ja porastao na 27 429, a u prvih osam mjeseci 2023. godine nadležni su već zabilježili 17 802 neregularnih ulazaka.¹⁸ Tri glavne zemlje porijekla posljednjih godina jesu Pakistan, Afganistan i Bangladeš. Međutim, sredinom 2023. Maroko je zamijenio Bangladeš kao jedna

---

¹³ Bosna i Hercegovina (2023), Četrnaesti i petnaesti periodični izvještaj o Međunarodnoj konvenciji o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije: 22.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ ECRI 2016: §§ 42 i 49. –

¹⁶ Međunarodna organizacija za migracije (engl. *International Organisation for Migration* – IOM) Bosna i Hercegovina, web stranica – pogledajte <https://bih.iom.int/data-and-resources>.

¹⁷ Evropska komisija, radni dokument osoblja Komisije, Izvještaj o Bosni i Hercegovini 2022, SWD (2022) 336 final: 45.

¹⁸ IOM Bosna i Hercegovina, Odgovor Bosne i Hercegovine na migracije – Izvještaj o situaciji 7-20. augusta 2023.: 1.

od tri vodeće zemlje porijekla. Velika većina migranata koji ilegalno ulaze u zemlju su muškarci; u avgustu 2023. godine oni su činili 88%.¹⁹

16. Dok je prije nekoliko godina, posebno tokom 2018. i 2019, situacija za migrante koji su ilegalno prolazili kroz zemlju bila izuzetno teška zbog skoro potpunog nedostatka objekata,²⁰ ta situacija se znatno poboljšala. Većina migranata je sada smještena u privremenim prihvatnim centrima. Trenutno postoje četiri privremena prihvatna centra. Njihove osnovne potrebe, uključujući smještaj, hranu, higijenske proizvode, odjeću, vodu, sanitarne objekte, održavanje i sigurnost, obezbjeđuje Međunarodna organizacija za migracije (IOM), uz podršku Evropske unije. Često je samo manje od polovine mjesta u prihvatnim centrima zauzeto.²¹
17. Da bi migranti mogli pristupiti privremenim prihvatnim centrima i različitim uslugama koje se tamo nude, oni uglavnom moraju izraziti namjeru da traže azil u Bosni i Hercegovini. U 2021. godini, to je, na primjer, učinilo 14 688 osoba, a 15 170 u 2020. godini. Tom registracijom nadležni ih također prestaju smatrati neregularno prisutnima u zemlji. Međutim, migranti obično ostaju u centrima samo nakratko i ne nastavljaju s podnošenjem zahtjeva za azil u zemlji. U avgustu 2023. prosječan boravak u centrima iznosio je samo između pet i devet dana.²²
18. Komisija EU u posljednje vrijeme smatra da je situacija za migrante koji borave u Bosni i Hercegovini općenito prihvatljiva. UNHCR u Bosni i Hercegovini također je objavio procjenu u martu 2023. godine u kojoj je utvrdio da su postupci odobravanja azila, iako dugotrajni, u cjelini prihvatljivi.²³ ECRI ohrabruje nadležne da u svojem budućem radu s migrantima koji prolaze kroz Bosnu i Hercegovinu ili borave neregularno u Bosni i Hercegovini nađu inspiraciju i u ECRI-evoj Preporuci opće politike (GPR) br. 16 o zaštiti neregularno prisutnih migranata od diskriminacije.

D. Ravnopravnost LGBTI osoba²⁴

19. U julu 2022. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine usvojilo je svoj prvi akcioni plan s ciljem unapređenja ljudskih prava i osnovnih sloboda LGBTI osoba. LGBTI akcioni plan za 2021-24 bavi se govorom mržnje, slobodom okupljanja, porodičnim zakonom, transrodnim pravima, predrasudama i stereotipima.²⁵ Plan također predstavlja jedan od koraka ka usklađivanju zaštite ljudskih prava u zemlji sa standardima EU.²⁶ Plan bi, između ostalog, trebao utrti put ka regulaciji istospolnih partnerstava i pomoći transrodnim osobama u pristupu medicinskim uslugama i zakonskom prepoznavanju spola.²⁷ Akcioni plan je nastavak izvještaja Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine o borbi protiv diskriminacije iz 2016.²⁸ Predstavnicima LGBTI organizacija s kojima se delegacija ECRI-a sastala tokom posjete zemlji 2023. godine bili su zadovoljni Akcionim planom, ali su i dalje

¹⁹ Ibid., web stranica IOM-a za Bosnu i Hercegovinu i Evropska komisija 2022: 45.

²⁰ Komesar Vijeća Evrope za ljudska prava, pismo (15. maj 2018.) Komesar poziva Bosnu i Hercegovinu da unaprijedi pomoć tražiocima azila i migrantima; i Državni tim Ujedinjenih nacija za Bosnu i Hercegovinu, Situacija izbjeglica i migranata u Bosni i Hercegovini – Izvještaj o multiklasterskoj/sektorskoj početnoj brzoprocjeni (engl. *Multi-Cluster/Sector Initial Rapid Assessment – MIRA*), maj 2018.

²¹ Evropska komisija 2022: 45.

²² IOM 2023: 1. – U 2021. godini, od 14 688 osoba koje su izrazile namjeru zatražiti azil u Bosni i Hercegovini, samo je njih 167 zaista zatražilo međunarodnu zaštitu. (Evropska komisija 2022: 48)

²³ Vidi UNHCR, Izvještaj o participativnoj procjeni za 2022. godinu u Bosni i Hercegovini; Sarajevo Times, Asylum and Integration are possible in Bosnia and Herzegovina (Azil i integracija su mogući u Bosni i Hercegovini), 24. mart 2023; i Evropska komisija 2022: 45-48.

²⁴ Za terminologiju, pogledajte ECRI-ev pojmovnik.

²⁵ Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice (2022), Akcioni plan 2021-2024 unaprijediće stanje ljudskih prava i osnovnih sloboda LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini: 4.

²⁶ Ibid.

²⁷ Ibid.

²⁸ Ibid.: I.a.

oprezni u pogledu toga hoće li se on provesti kako je predviđeno. U tom pogledu, ECRI podstiče nadležne da poduzmu sve neophodne korake za djelotvornu provedbu Akcionog plana, uključujući dodjelu odgovarajućih resursa tijelima za provedbu i partnerima.

20. Zakon o zabrani diskriminacije (2009, s izmjenama i dopunama iz 2016. godine) uključuje seksualnu orijentaciju i rodni identitet među zabranjene osnove za diskriminaciju i nudi sveobuhvatnu zaštitu od diskriminacije u svim aspektima javnog života, uključujući obrazovanje, zapošljavanje, zdravstvenu zaštitu i pristup uslugama.²⁹ Međutim, organizacije civilnog društva obavijestile su ECRI da, po njihovom mišljenju, primjenu relevantnog antidiskriminacijskog zakonodavstva treba dodatno poboljšati.³⁰ Nadalje, prema Zakonu o zabrani diskriminacije, postoji obaveza usklađivanja zakona na entitetskom i kantonalnom nivou sa zakonodavstvom na državnom nivou. Međutim, još uvijek svi relevantni zakoni na različitim nivoima ne uključuju seksualnu orijentaciju, rodni identitet i spolne karakteristike kao osnove po kojima je zabranjena diskriminacija.³¹ ECRI poziva nadležne da iskoriste svoja ovlaštenja za koordinaciju i sazivanje kako bi osigurali da zakonodavstvo na različitim upravnim i političkim nivoima bude usklađeno u tom pogledu.
21. U Sarajevu su održane tri LGBTI parade ponosa (od kojih je jedna bila onlajn/hibridna verzija tokom pandemije Covid-19). Protesti protiv povorki ponosa protekli su mirno. Organizatori imaju dobre odnose sa sarajevskim općinskim i kantonalnim vlastima. Tokom svoje posjete zemlji 2023. godine, delegacija ECRI-a čula je pritužbe na dodatne sigurnosne zahtjeve koje su vlasti postavile povorkama ponosa, što rezultira finansijskim opterećenjem za organizatore, ali je također obaviještena da su organizatori dobili barem određenu finansijsku podršku od vlasti kako bi ispunili sigurnosne standarde. Organizatori su također pohvalili konstruktivan i profesionalan odnos policije u tom pogledu (međutim, pogledajte također stavove 44 – 46 u nastavku).
22. Još uvijek ne postoji mogućnost registracije istospolnih partnerstava u zemlji. Kako je već istaknuto u njegovom izvještaju o petom ciklusu monitoringa za Bosnu i Hercegovinu,³² ECRI smatra da odsustvo priznavanja istospolnih partnerstava može dovesti do različitih oblika diskriminacije u oblasti socijalnih prava. S tim u vezi, on skreće pažnju nadležnih na Preporuku CM/Rec(2010)5 Komiteta ministara Vijeća Evrope državama članicama o mjerama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.³³ U tom kontekstu, ECRI se također poziva na svoju Preporuku opće politike (GPR) br. 17 o borbi protiv netolerancije i diskriminacije LGBTI osoba.³⁴
23. ECRI ponavlja svoju preporuku da nadležni obezbijede pravni okvir koji istospolnim parovima pruža mogućnost da njihova veza bude priznata i zaštićena kako bi se riješili praktični problemi u vezi s društvenom stvarnošću u kojoj žive i promoviralo ravnopravno postupanje.
24. U svom posljednjem izvještaju o Bosni i Hercegovini, ECRI je također naveo da transrodne osobe mogu promijeniti ime i prezime i matični broj, uključujući i oznaku spola, nakon što prođu kompletan postupak promjene spola, uključujući

²⁹ Sarajevski otvoreni centar (2022), Ružičasti izvještaj 2022, Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini: 19-20.

³⁰ Evropska komisija 2022: 35.

³¹ Sarajevski otvoreni centar 2022: 19-20. – U pogledu zločina iz mržnje (vidi dio II.B ovog izvještaja u nastavku), uključivanje seksualne orijentacije i rodnog identiteta kao eksplicitno navedenih motiva mržnje u relevantne krivične zakone usklađeno je na državnom nivou i u dva entiteta (FBiH i RS) kao i u Brčko Distriktu (pogledajte Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice 2022: 5).

³² ECRI 2016: § 87.

³³ Vijeće Evrope, Komitet ministara, Preporuka CM/Rec(2010)5, posebno § 25. – Vidi i presudu Evropskog suda za ljudska prava *Fedotova i drugi protiv Rusije* (40792/10, 30538/14 i 43439/14; GC, 17. januar 2023.).

³⁴ ECRI 2023: Preporuke §§ 15-16.

operaciju.³⁵ Iako u to vrijeme nisu prijavljeni nikakvi problemi, nije bilo zakonskih ili upravnih odredbi za priznavanje postupaka promjene spola i za uređivanje s tim povezanih upravnih procesa.³⁶ Stoga je ECRI preporučio da nadležni urede postupak i uslove promjene spola, u skladu sa smjernicama Vijeća Evrope.³⁷ Tokom svoje posljednje posjete Bosni i Hercegovini, delegacija ECRI-a obaviještena je da do sada nisu učinjene nikakve promjene u tom pogledu.³⁸ Nekoliko sugovornika je također navelo da medicinsko osoblje u zemlji ne posjeduje dovoljno stručnosti o transrodnim pitanjima i promjeni pola. Međutim, nadležni su naveli da, iako bi željeli provoditi povezane obuke u sektoru zdravstva, relevantni budžeti su nedovoljni i da su iskusili dodatna finansijska opterećenja uslijed pandemije Covid-19. U tom smislu, ECRI se također poziva na svoj GPR br. 17.³⁹

25. ECRI preporučuje da se poduzmu koraci kako bi se osiguralo da domaći zakon u Bosni i Hercegovini jamči brz, transparentan i pristupačan proces zasnovan na jasnim, preciznim i predvidivim zakonskim odredbama po kojima ljudi mogu dobiti zakonsko priznanje roda i da pojedinci mogu promijeniti ime i prezime i oznake spola u svim službenim dokumentima za identifikaciju i socijalno osiguranje i u drugim javnim dokumentima, u skladu s Preporukom opće politike ECRI br. 17 o sprječavanju i borbi protiv netolerancije i diskriminacije LGBTI osoba i drugim instrumentima Vijeća Evrope.

26. ECRI primjećuje nedostatak informacija o situaciji interpolnih osoba, uključujući djecu. Dok su pojedini sugovornici naveli da je u sarajevskim bolnicama možda obavljeno nekoliko slučajeva takozvane operacije normalizacije spola, čini se da se roditelji interpolne djece uglavnom upućuju na savjete i medicinske intervencije u klinike u susjednim zemljama. ECRI napominje da u Bosni i Hercegovini ne postoje službene smjernice ili pravila kojima bi se reguliralo to pitanje, pri čemu se svakom pojedinačnom ljekaru ostavlja da odluči koje savjete da da. U tom kontekstu, ECRI poziva nadležne da poduzmu korake u cilju donošenja zakona koji zabranjuju medicinski nepotrebne operacije i terapije interseksualne djece u svjetlu relevantnih preporuka sadržanih u njegovom GPR-u br. 17.⁴⁰

---

³⁵ ECRI 2016: § 90.

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid.: § 91.

³⁸ ECRI napominje da su relevantni pravni i regulatorni aspekti u sektoru zdravstvene zaštite u nadležnosti entiteta (FBiH i RS) i Brčko Distrikta.

³⁹ ECRI 2023: Preporuke, npr. §§ 24 i 30, pogledajte i Preporuku CM/Rec(2010)5 Komiteta ministara Vijeća Evrope o mjerama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, kao i Rezoluciju Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope, 2048 (2015), Diskriminacija transrodnih osoba u Evropi.

⁴⁰ Pogledajte posebno ECRI 2023: Preporuke § 32.

II. GOVOR MRŽNJE I NASILJE MOTIVIRANO MRŽNJOM

A. Govor mržnje⁴¹

27. Zvanični sugovornici, kao i sugovornici iz civilnog društva se kojima se je delegacija ECRI-a sastala tokom posjete zemlji 2023. godine, potvrdili su da rasistički govor mržnje u Bosni i Hercegovini i dalje uglavnom potiče od pripadnika tri glavne etničke grupe (konstitutivnih naroda) i da je usmjeren protiv pripadnika jedne od druge dvije grupe. Ponekad se to također može preklapati s odgovarajućom vjerskom pripadnošću mnogih pripadnika svake od tih etničkih grupa. Osim toga, mogao se primijetiti govor mržnje prema Romima, a prethodnih godina i prema migrantima koji prolaze kroz zemlju, dok se govor mržnje protiv LGBTI osoba uglavnom javljao u kontekstu povorki ponosa. Ne postoje zvanični podaci o broju incidenata govora mržnje.⁴² Nijedno javno tijelo nema zadatak da ga stalno prati, a organizacije civilnog društva koje se bave prevencijom i suzbijanjem govora mržnje nemaju kapacitet da osiguraju potpun i sveobuhvatan nadzor.⁴³ Govor mržnje je navodno i dalje široko rasprostranjen, uključujući tu posebno politički diskurs,⁴⁴ a posljednjih godina povećao se i na internetu i u društvenim medijima.
28. Primjer etničkog govora mržnje desio se tokom srpskog četničkog skupa u Višegradu 10. marta 2019. godine tokom kojeg su pjevane pjesme koje su sadržavale tekstove antibošnjačkog karaktera. Dok je prvostupanjski sud odbacio optužbe za izazivanje rasne mržnje, drugostupanjski sud je ukinuo presudu i naložio ponovno suđenje. Na kraju je Apelaciono odjeljenje Suda BiH proglasilo krivima trojicu učesnika zbog izazivanja nacionalne, etničke i rasne mržnje i 2022. godine ih osudilo na po pet mjeseci zatvora.⁴⁵
29. Poseban aspekt govora mržnje vezan je za negiranje genocida i ratnih zločina počinjenih tokom rata u BiH 1990-ih godina.⁴⁶ Prethodni Visoki predstavnik međunarodne zajednice u julu 2021. godine zatražio je usvajanje izmjena i dopuna Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine kojima je zabranjeno poricanje genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina.⁴⁷ Međutim, tadašnji predsjednik Republike Srpske nedugo nakon toga donio je odluku da se taj zakon neće primjenjivati u RS-u.⁴⁸ Ured visokog predstavnika naglasio je da Ustav Bosne i Hercegovine ne daje entitetskim vlastima pravo da donesu takvu odluku. Ipak, kasnije u RS nije bilo slučajeva procesuiranja poricanja genocida. Čini se da je taj potez vlasti RS-a, u kombinaciji s tekućom retorikom o secesiji, imao pomalo zastrašujući politički efekt na tužilačke organe na državnom nivou, koji su se donedavno općenito suzdržavali od procesuiranja poricanja genocida.⁴⁹ Međutim, u martu 2023. godine, Državno tužilaštvo pokrenulo je postupak protiv predsjednika Republike Srpske zbog negiranja genocida.⁵⁰ Navodno je o

⁴¹ Pogledajte definicije govora mržnje i zločina iz mržnje u [ECRI-evom pojmovniku](#).

⁴² Nadležni su obavijestili ECRI da Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske (RS) redovno vodi evidenciju o incidentima koji se mogu okarakterizirati kao zločini iz mržnje (napadi na etničkoj, nacionalnoj ili vjerskoj osnovi kojima se iskazuju netolerancija i mržnja). Međutim, ECRI u tom kontekstu naglašava da je govor mržnje šira kategorija od zločina iz mržnje.

⁴³ Pogledajte također: Vijeće Evrope (u suradnji s Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice), Mapiranje odgovora na govor mržnje u Bosni i Hercegovini – Situacijska analiza i izvještaj o mapiranju 2022.

⁴⁴ Pogledajte na primjer: Komisija EU, Radni dokument osoblja Komisije – Izvještaj o Bosni i Hercegovini 2022 – SWD (2022) 336 konačni: 29.

⁴⁵ Balkan Insight News / Balkan Transitional Justice, Bosnia Convicts Serb Chetniks of Inciting Ethnic Hatred (Balkanska tranzicijska pravda, Bosna osudila srpske četnike za raspirivanje etničke mržnje), 22. juni 2022.

⁴⁶ Pogledajte na primjer: Memorijalni centar Srebrenica, izvještaj o negiranju genocida u Srebrenici 2022.

⁴⁷ Visoki predstavnik, Šezdeset treći izvještaj Visokog predstavnika za implementaciju Mirovnog sporazuma o Bosni i Hercegovini generalnom sekretaru, 2023: § 20.

⁴⁸ Balkan Insight News, Bosnian Serb Decree Rejecting Genocide Denial Law Sparks Uncertainty (Uredba bosanskih Srba kojom se odbacuje zakon o negiranju genocida izaziva neizvjesnost), 13. oktobar 2021.

⁴⁹ Up. Visoki predstavnik 2023: § 20.

⁵⁰ N1 Sarajevo, Tužilaštvo BiH pokrenulo postupak protiv Milorada Dodika zbog negiranja genocida, (6. mart 2023.).

Srebrenici govorio 21. februara 2023. godine u Banjoj Luci (RS) negirajući da je 1995. godine počinjen genocid tvrdeći: "Genocid se tamo nije dogodio. To svi znamo ovdje u Republici Srpskoj".⁵¹

30. U nekim slučajevima, retorika koja izaziva podjele i agresivnost također potiče od vjerskih vođa. Izjava reis-ul-uleme (velikog muftije) Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini od 4. marta 2023. godine izazvala je ozbiljne međureligijske i političke tenzije. Reis-ul-ulema je navodno rekao: „Na sve moguće načine moramo pokazati da smo spremni braniti institucije države Bosne i Hercegovine. Kada one padnu, kao što su pale 1992. godine, moramo biti spremni ovu zemlju zaštititi i oružjem i, ako mogu tako reći, niko ne treba imati dileme treba li to učiniti ili ne...“⁵² Visoki predstavnik i drugi oštro su odbacili to poređenje i, kako su ga neki tumačili, opravdanje i pripremu za ponovni oružani sukob.⁵³
31. Saopćenje je također povećalo već postojeće tenzije unutar Međureligijskog vijeća Bosne i Hercegovine (MVBiH).⁵⁴ Dana 27. januara 2023. godine, na Dan Svetog Save (značajnog vjerskog praznika u srpskoj pravoslavnoj tradiciji), glavni imam Medžlisa Islamske zajednice Kozarca nazvao je Srpsku pravoslavnu crkvu sektom. Nakon toga, imam i profesor na Islamsko-pedagoškom fakultetu u Bihaću nazvao je Republiku Srpsku (RS) „genocidnom tvorevinom koja se pojavila 9. januara“.⁵⁵ Policija RS pokrenula je istražni postupak protiv obojice zbog izazivanja nasilja i mržnje.⁵⁶ Predstavnik Srpske pravoslavne crkve u MVBiH-u prestao je učestvovati u tom tijelu krajem januara 2023. godine, navodeći da MVBiH nije reagirao na krivična dela počinjena nad Srbima u državi.⁵⁷ Događaji su napokon doveli do prestanka aktivnosti MVBiH-a. ECRI primjećuje posebno nesretnu prirodu situacije u kojoj glavni vjerski lideri u zemlji – odražavajući, premda ne u potpunosti, i etnički sastav zemlje i međugrupne tenzije – nisu bili u stanju zajednički se založiti za ključne elemente svojih vjerskih načela koje svi oni dijele: nenasilje, mir i poštovanje ljudskog dostojanstva.
32. ECRI preporučuje da vlasti omoguće, bez miješanja u unutrašnje stvari vjerskih organizacija, obnovljeni dijalog između vjerskih vođa s ciljem revitalizacije Međureligijskog vijeća Bosne i Hercegovine i njegovog doprinosa razvoju tolerantnog i inkluzivnog društva koje poštuje raznolikost.
33. Predizborni periodi posebno su skloni intenziviranju govora mržnje. S tim u vezi, ECRI je u svom izvještaju o petom ciklusu monitoringa Bosne i Hercegovine preporučio da se mandat Centralne izborne komisije za praćenje upotrebe govora mržnje tokom izbornih kampanja produži s 30 dana prije datuma izbora na cijelo vrijeme trajanja izborne kampanje.⁵⁸ Međutim, takvo proširenje do sada nije provedeno.
34. ECRI preporučuje: i) da se mandat Centralne izborne komisije za praćenje upotrebe govora mržnje produži na cijelo vrijeme trajanja izborne kampanje i ii) da se podstaknu parlamentarna i druga izabrana tijela i političke stranke da se bave govorom mržnje, posebno u kontekstu izbornih kampanja, u svjetlu ECRI-eve

⁵¹ RFERL.org, Prosecutor Files Case Against Bosnian Serb Leader Dodik For Genocide Denial (Tužilac pokrenuo postupak protiv lidera bosanskih Srba Dodika zbog negiranja genocida, (6. mart 2023.).

⁵² Visoki predstavnik 2023: § 17.

⁵³ Ibid. i https://twitter.com/OHR_BiH/status/1632768803728773121?s=20, kao i N1 Sarajevo, Poglavar Islamske zajednice BiH na udaru kritike zbog „ratnohuškačke“ izjave, (6. mart 2023.).

⁵⁴ Međureligijsko vijeće, osnovano 1997. godine, bilo je sastavljeno od predstavnika četiriju tradicionalnih vjerskih grupa u zemlji: Islamske (sunitske) zajednice, Srpske Pravoslavne crkve, Rimokatoličke crkve i Jevrejske zajednice.

⁵⁵ Sarajevo Times, Two Imams and the Fate of the BiH Interreligious Council (Dva imama i sudbina Međureligijskog vijeća BiH), (14. februar 2023.).

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ N1 Sarajevo, Mitropolit Srpske pravoslavne crkve u Bosni napušta Međureligijsko vijeće, (3. februar 2023.).

⁵⁸ ECRI 2016: §§ 34 i 37.

Preporuke opće politike br. 15 o borbi protiv govora mržnje, Preporuke Rec(2022)16 Komiteta ministara Vijeća Evrope o borbi protiv govora mržnje i Povelje evropskih političkih stranaka za nerasističko i inkluzivno društvo, kao što je to podržala Parlamentarna skupština Vijeća Evrope u svojoj Rezoluciji 2443 (2022).

35. ECRI pozitivno primjećuje da je, kao što je preporučeno u njegovom izvještaju o petom ciklusu monitoringa,⁵⁹ preimenovan studentski dom na Palama (RS) koji je ranije nosio ime osuđenog ratnog zločinca. Slično tome, ECRI je obaviješten da su u Mostaru (FBiH) preimenovane sve ulice koje su ranije nosile imena vođa fašističkog ustaškog režima iz Drugog svjetskog rata.
36. Što se govora mržnje protiv LGBTI osoba tiče, ECRI napominje da se to uglavnom, iako nipošto ne isključivo, odnosi na period povorki LGBTI ponosa, sličnih događaja i njihovih priprema i javnih objava.⁶⁰ U svojem posljednjem izvještaju o monitoringu Bosne i Hercegovine, ECRI je primijetio da govor mržnje protiv LGBTI osoba također potiče od političara i da se posebno povećava na društvenim mrežama.⁶¹ Nevladine organizacije s kojima se ECRI sastao potvrdile su da je to još uvijek slučaj i da su mete takvog govora mržnje i LGBTI aktivisti. U aprilu 2022. godine Općinski sud u Sarajevu donio je prvostupanjsku presudu kojom je po prvi put priznato kršenje zakona protiv diskriminacije LGBTI osoba u predmetu koji se odnosi na govor mržnje na internetu od strane izabranog kantonalnog predstavnika.⁶²
37. U julu 2022. Vijeće ministara je usvojilo LGBTI akcioni plan. Iako je zakonodavstvo usklađeno i uključuje odredbe o zločinima iz mržnje na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, i dalje postoji nedovoljna djelotvorna primjena relevantnih odredaba Krivičnog zakonika kroz procesuiranje zločina iz mržnje i govora mržnje prema LGBTI osobama.⁶³ Poziva se na preporuku datu u sljedećem dijelu ovog izvještaja u vezi s pružanjem obuke subjektima krivičnog pravosuđa.

B. Nasilje motivirano mržnjom

38. Nadležni u Bosni i Hercegovini prijavljuju podatke o zločinima iz mržnje Uredu OESS-a za demokratske institucije i ljudska prava (engl. *Office for Democratic Institutions and Human Rights* – ODIHR).⁶⁴ Međutim, ODIHR također napominje da u zemlji ne postoji djelotvoran centralizirani institucionalni mehanizam izvještavanja.⁶⁵ Bosna i Hercegovina je surađivala s ODIHR-om i Misijom OESS-a u zemlji kako bi obučila službenike za provođenje zakona i profesionalce iz krivičnog pravosuđa o zločinima iz mržnje.⁶⁶ U suradnji s ODIHR-om i Misijom OESS-a, vlasti Republike Srpske (RS) također su radile na poboljšanju evidentiranja zločina iz mržnje i prikupljanja podataka kroz ODIHR-ov program „Informacije protiv zločina iz mržnje“ (engl. *Information Against Hate Crimes Toolkit* – INFAHCT), koji uključuje i dijagnostičku radionicu održanu u aprilu 2022. godine.⁶⁷
39. Visoko sudsko i tužilačko vijeće (VSTV), uz podršku Misije OESS-a, trenutno radi na unapređenju svoje baze podataka i sveobuhvatnom evidentiranju potvrđenih i

---

⁵⁹ ECRI 2016: §§ 16-18.

⁶⁰ Vidi također Evropska komisija 2022: 33.

⁶¹ ECRI 2016: §§ 28-29.

⁶² Evropska komisija 2022: 35.

⁶³ Evropska komisija 2022: 35.

⁶⁴ Zločini iz mržnje prijavljeni ODIHR-u uključuju djela nasilja nad osobama ili imovinom, ali i inkriminirane oblike govora mržnje, kao što su prijetnje, koji su u ovom izvještaju ECRI-a obrađeni u odjeljku II.1 iznad.

⁶⁵ Vidi web stranicu OESS/ODIHR-a za prijavu zločina iz mržnje: <https://hatecrime.osce.org/bosnia-and-herzegovina>

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Ibid.

sumnjivih incidenata motiviranih predrasudama. Uprkos opredjeljenju nadležnih iz 2008. da poboljšaju situaciju u toj oblasti, općenito, administrativne slabosti i dalje često ometaju evidentiranje i prijavljivanje incidenata iz mržnje/zločina iz mržnje, a ukupnu konsolidaciju podataka i dalje provodi uglavnom Misija OEES-a.⁶⁸ ECRI je obaviješten da je planiran nastavak suradnje između VSTV-a i Misije OEES-a.

40. ECRI preporučuje da vlasti osiguraju sveobuhvatno bilježenje nasilnih incidenata motiviranih predrasudama, posebno dovršavanjem unapređenja baze podataka Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, uz podršku Misije OEES-a u Bosni i Hercegovini.
41. Problemi s evidentiranjem incidenata iz mržnje i zločina iz mržnje ogledaju se i u neskladu između slučajeva koje je prijavila policija (45 u 2021, tri u 2020. i 21 u 2019.) i iz drugih izvora, uglavnom organizacija civilnog društva (128 u 2021, 91 u 2020. i 126 u 2019.).⁶⁹ Glavni motivi zasnovani na predrasudama jesu etnički ili vjerski (uglavnom antihrišćanski i antimuslimanski), što odražava poslijeratne tenzije u zemlji. Antisemitski incidenti su rijetki. Broj anti-LGBTI incidenata nije na nivou etnički ili vjerski motiviranih incidenata mržnje, ali ECRI napominje da se do sada rijetko pojavljuju u službeno prijavljenim podacima, već uglavnom u informacijama koje prikupljaju organizacije civilnog društva. Čini se da to ukazuje na oklijevanje među pripadnicima LGBTI zajednice da prijavljuju relevantne slučajeve policiji. Valja napomenuti da u svim kategorijama velika većina incidenata/zločina iz mržnje predstavljaju prijetnje ili napade na imovinu. Samo manji broj slučajeva odnosi se na napade na osobe.⁷⁰ Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine obavijestilo je ECRI da je, prema njegovim podacima, u periodu od 2018. do 2022. godine okončan 41 sudski predmet koji se odnosi na kaznena djela izazivanja mržnje (36 predmeta) i zločina iz mržnje (pet predmeta).
42. S tim u vezi, različiti sugovornicu također su obavijestili ECRI da teška djela nasilja nad povratnicima (pogledajte također odjeljak III.B u nastavku) nisu bila česta pojava posljednjih godina. Ipak, organizacije civilnog društva ukazuju da su se možda desili incidenti niskog nivoa koje žrtve nisu prijavile. Sve u svemu, ova situacija izgleda da predstavlja poboljšanje u odnosu na opise u izvještaju o petom ciklusu monitoringa ECRI-a,⁷¹ iako se napadi na povratnike povremeno još uvijek dešavaju. Dana 3. septembra 2023. godine, u selu Gornja Kamenica (RS), u blizini mjesne džamije, povratnika Bošnjaka u selu Gornja Kamenica (RS) u njegovom automobilu napalo je više osoba, koje su ga počele udarati u glavu.⁷² Na to da etnički motivirano nasilje nad osobama, pothranjivano tenzijama proisteklim iz rata u BiH, nije u potpunosti odsutno u zemlji uokazuje još jedan nedavni primjer: 14. januara 2023. godine u Sarajevu je napadnuta grupa djece iz Srbije, učesnika na juniorskom fudbalskom turniru, i njihovih roditelja, pri čemu je najmanje jedna osoba teško povrijeđena. Desetak napadača gađalo je grupu noževima.⁷³ Pozitivno je u tom slučaju napomenuti da je gradonačelnik Sarajeva posjetio žrtve i osudio nasilje.
43. Napadi na vjerske objekte također su izraz mržnje i dugotrajnih poslijeratnih tenzija. Tako je 2019. godine, na primjer, pravoslavna Crkva Blagovijesti Presvete Bogorodice u Donjem Vukovskom, selu u blizini grada Kupresa (FBiH), vandalizirana, a njeni dijelovi uništeni tokom uskrasnih praznika.⁷⁴ Crkva je

⁶⁸ S tim u vezi, nadležni su obavijestili ECRI da Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske (RS) ima Odjeljenje za analitiku koje vodi evidenciju prijavljenih incidenata/zločina iz mržnje.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ ECRI 2016: § 40.

⁷² N1 Sarajevo, Bošnjački povratnik napadnut u entitetu RS, (4. septembar 2023.).

⁷³ N1 Sarajevo, Huligani izazvali incident na juniorskom turniru, povrijeđen muškarac iz Srbije (15.01.2023.).

⁷⁴ N1, Međureligijsko vijeće osuđuje sknavljenje crkve u južnoj Bosni, (3.5.2019.).

registrirana kao nacionalni spomenik. Drugi noviji napadi na vjerske objekte uključuju, između ostalog, Sabornu crkvu u Mostaru (7. decembra 2022.) i džamiju Dašnica u Bijeljini (13. januara 2023.).⁷⁵

44. Posebno istaknut slučaj nasilja protiv LGBTI osoba dogodio se u Banjaluci (RS) nakon što je policija zabranila LGBTI događaj u martu 2023. godine.⁷⁶ LGBTI aktiviste i njima naklonjene novinare napala je grupa osoba štapovima i bocama ispred kancelarije organizacije Transparency International, gdje je održan sastanak LGBTI grupa. Najmanje jedan aktivista prebačen je u bolnicu nakon što je udaren u glavu. Predstavnici LGBTI organizacija žalili su se delegaciji ECRI-a tokom posjete da se policija, koja je ranije bila prisutna na mjestu događaja, povukla uoči napada i ostavila mjesto događaja nezaštićeno. Delegacija ECRI-a također je čula optužbe da je policija povlačenjem možda namjerno izložila LGBTI osobe napadu. Očigledno je da takvo nepovjerenje već ugrožava važan odnos između LGBTI zajednice i organa za provođenje zakona u Banjaluci, ako ne i u RS u cjelini. Takvi sve lošiji odnosi svakako su kontraproduktivni kad je riječ o borbi protiv zločina iz mržnje protiv LGBTI osoba i podsticanju žrtava da prijavljuju incidente iz mržnje policiji.

45. ECRI preporučuje da vlasti osiguraju da se provede potpuna i kredibilna istraga o incidentu nasilja nad LGBTI osobama u Banja Luci.

46. Štoviše, gore spomenuti incident također dovodi u opasnost započeti odnos između LGBTI zajednice i policijskih vlasti u oblasti aktivnosti obuke službenika za provođenje zakona u prepoznavanju, sprječavanju i borbi protiv zločina iz mržnje prema LGBTI osobama.⁷⁷ In this regard, some positive steps have been taken in recent years. Entitetski organi vlasti proveli su različite aktivnosti u oblasti obuke i podizanja svijesti o borbi protiv zločina iz mržnje. Centar za edukaciju sudaca i javnih tužilaca u RS održao je dvije sesije o zločinima iz mržnje i u sklopu seminara o zaštiti ljudskih prava LGBTI osoba. Ministarstvo unutrašnjih poslova RS tokom 2021. godine obučilo je 30 policijskih službenika u sklopu obuke o obezbjeđivanju osjetljivog odgovora na bezbjednosne incidente koji mogu biti motivirani predrasudama ili mržnjom. Obuka se posebno usredotočila na indikatore zločina iz mržnje motiviranih predrasudama na osnovu seksualne orijentacije žrtve, rodnog identiteta ili spolnih karakteristika. Osim toga, više od 50 policajaca obučeno je za reagiranje na zločine iz mržnje na 16 obuka koje su održali Ministarstvo, Agencija Evropske unije za osposobljavanje u oblasti izvršavanja zakonodavstva (CEPOL), OESS i Vijeće Evrope.⁷⁸ Centar za edukaciju sudaca i tužilaca u Federaciji (FBiH) 2021. godine je također održao obuku na temu zločina iz mržnje. Posebna sesija o zločinima motiviranim mržnjom na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta uključena je u seminar o zaštiti ljudskih prava LGBTI osoba.⁷⁹

47. ECRI preporučuje da nadležni procjene svoje aktivnosti protiv zločina iz mržnje i intenziviraju napore za obuku službenika za provođenje zakona i pripadnika pravosuđa u oblasti sprječavanja i borbe protiv zločina iz mržnje, u suradnji s Vijećem Evrope i drugim relevantnim međunarodnim organizacijama.

⁷⁵ Visoki predstavnik 2023: § 18. Nadležni su obavijestili ECRI da je napad od 13. januara 2023. godine istražila policija RS i da su počinioci, koji su bili maloljetni, sankcionirani.

⁷⁶ RFERL.org, Aktivista borac za prava povrijeđen u napadu u Banja Luci nakon zabrane LGBT događaja, (19. mart 2023.).

⁷⁷ Čini se da su pandemija Covid-19 i s njom povezane mjere zaključavanja također povećale rizike za LGBTI osobe kod kuće: Sarajevski otvoreni centar je 2021. godine dokumentirao 14 incidenata motiviranih mržnjom protiv LGBTI osoba, koji je obuhvatio nekoliko slučajeva nasilja u porodici (Evropska komisija 2022: 35).

⁷⁸ OESS/ODIHR web stranica za prijavu zločina iz mržnje.

⁷⁹ Ibid.

III. INTEGRACIJA I INKLUZIJA

48. U svom izvještaju o petom ciklusu, ECRI je istakao da podjela političkog života zemlje po etničkim linijama i odsustvo bilo kakve strategije ili čak osnovne volje da se promovira sveukupna nacionalna integracija i dalje imaju štetne posljedice.⁸⁰ Ukorijenjeni mehanizmi i ideologije etničke podjele vlasti učvršćuju etničku fragmentaciju i ometaju sve korake ka izgradnji integriranog društva u kojem se prava, dužnosti i položaj neke osobe ne zasnivaju na etničkoj pripadnosti. Nažalost, promjena paradigme u pogledu odnosa između građana, etničkih zajednica i države koju je ECRI istakao kao hitno neophodnu i dalje ostaje nedostižna (pogledajte također odjeljak IV. u nastavku).⁸¹ ECRI i dalje smatra da je bez takve promjene u ukupnom političkom pogledu razvoj kohezivnog i inkluzivnog društva u Bosni i Hercegovini ozbiljno ugrožen.⁸²
49. Ovaj vrlo problematični opći kontekst utječe na različite tematske oblasti koje je ECRI analizirao u svojim izvještajima o pojedinim zemljama, uključujući (ali ne ograničavajući se na) oblast obrazovanja i situaciju povratnika. Iako su analize u nastavku i preporuke o tim aspektima važne, ne treba ih smatrati izoliranim tehničkim problemima, već ih treba promatrati kroz holističku perspektivu, koja prepoznaje da su istaknuti problemi rezultati i simptomi ukupnog političkog sistema zasnovanog na etničkoj pripadnosti.⁸³ ECRI ne želi dovesti u pitanje niti pokušava umanjiti značaj etničkog identiteta za pripadnike etničkih grupa i za društvo u cjelini. Ipak, on ne može a da ne ukaže na izuzetno problematične posljedice političkog i ustavnog sistema koji je u potpunosti i isključivo usredotočen na etničke identitete kao kriterij političke participacije i moći i, šire, javnog života općenito.

A. Integracija i inkluzija u sektoru obrazovanja

50. ECRI načelno pridaje veliki značaj integriranom i inkluzivnom obrazovnom sektoru, a to još više čini u fragmentiranim društvima.⁸⁴ Očigledno je da je obrazovanje ključni mehanizam za prevazilaženje predrasuda, ogorčenosti i mržnje u budućim generacijama i stoga je neophodno za izgradnju tolerantnijeg i inkluzivnijeg društva. Međutim, čini se da u Bosni i Hercegovini etničke političke elite i dalje prihvaćaju posve drugačiji prioritet kada je u pitanju obrazovanje: naime, osiguravanje da ono ostane sredstvo koje im stoji na raspolaganju za reprodukciju prilično isključivih identiteta (zasnovanih na etničkoj pripadnosti, često u kombinaciji s odgovarajućom religijom, odnosno islamom, katolicizmom ili pravoslavljem). U tom kontekstu, obrazovanje se koristi za odupiranje stvaranju širih zajedničkih i dijeljenih građanskih identiteta i za očuvanje stanja međusobnog etničkog nepovjerenja i defanzivnosti, u kojem se pripadnici pojedinih etničkih grupa stalno podstiču da vodstvo svoje identitetske grupe smatraju zaštitnikom i jamcem sigurnosti u onome što se percipira kao slaba ukupna državna struktura s kontinuiranim etničkim rivalstvom i neprijateljskim grupnim odnosima. U tom kontekstu, potrebna je posebna širokogrudnost, integritet i hrabrost među etničkim političkim elitama da odvedu svoje zajednice sa takve pozicije.
51. Gore spomenuti problem jasno je ilustriran nedostatkom napretka u pogledu jedne od prioritarnih preporuka ECRI-a iznesene u posljednjem izvještaju iz 2016. ECRI je kao prioritet ponovio preporuku koju je već dao u svom izvještaju iz 2010. godine u vezi s potrebom da se okončaju svi oblici segregacije u školama, uključujući „dvije škole pod jednim krovom“ (pogledajte stavak u nastavku) i monoetničke škole, i s primjenom i daljim razvojem zajedničkog jezgra nastavnih planova i

---

⁸⁰ ECRI 2016: § 53.

⁸¹ Pogledajte također *ibid.*

⁸² *Ibid.*

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ U tom kontekstu, pogledajte također Preporuku opće politike ECRI-a br. 10 o borbi protiv rasizma i rasne diskriminacije u školskom obrazovanju i kroz njega.

programa. ECRI je također snažno preporučio osiguravanje inkluzivnog i nediskriminativnog okruženja za učenje u svim školama i uklanjanje svih simbola koji predstavljaju etničku ili vjersku pristranost.⁸⁵ U svojim privremenim naknadnim zaključcima iz 2019. godine, ECRI je utvrdio da nije postignut značajan napredak u vezi s tom preporukom i stoga smatra da ta preporuka nije provedena.⁸⁶ Ovom prilikom, ECRI je, svjestan da je obrazovanje oblast politike koja je, prema Ustavu Bosne i Hercegovine, u nadležnosti dvaju entiteta⁸⁷, izrazio razočarenje zbog činjenica da nadležni na svim nivoima nisu uspjeli postići napredak u oblasti od tako ključne važnosti za izgradnju inkluzivnog društva i prevazilaženje duboko ukorijenjenih etničkih podjela u zemlji.⁸⁸

52. Još uvijek postoji više od 50 slučajeva „dviju škola pod jednim krovom“, u kojima su djeca segregirana na osnovu njihove etničke pripadnosti.⁸⁹ Valja napomenuti da ova pojava postoji samo u nekim kantonima Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH), a ne u Republici Srpskoj (RS) ili Distriktu Brčko. (BD). Uprkos raznim sudskim presudama, taj problem i dalje postoji. U predmetu koji je NVO Vaša prava pokrenula pred Općinskim sudom u Mostaru 2011. godine protiv Ministarstva obrazovanja Hercegovačko-neretvanskog kantona u vezi s osnovnim školama u Stocu i Čapljini, u augustu 2014. godine, Vrhovni sud FBiH⁹⁰ utvrdio je da su optuženi bili diskriminirani na nacionalnoj osnovi. Ustavni sud Bosne i Hercegovine (BiH) 18. jula 2017. godine odbacio je žalbe na odluku Vrhovnog suda FBiH koje su podnijele dvije osnovne škole.⁹¹ Ustavni sud BiH je 15. juna 2017. i 9. marta 2022. godine odbio i žalbe koje su podnijeli kantonalni organi Hercegovačko-neretvanskog kantona.⁹² Odluke Ustavnog suda BiH konačne su i obavezujuće. Nažalost, do sada nisu poduzeti nikakvi koraci za izvršenje prvobitne presude Vrhovnog suda FBiH.
53. U jednom sličnom predmetu, Vrhovni sud FBiH je 31. augusta 2021. godine donio presudu⁹³ kojom je utvrdio da je tužena strana, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Srednjobosanskog kantona, davanjem suglasnosti i organiziranjem škola na nacionalnoj osnovi, te donošenjem i provođenjem školskih planova i programa po nacionalnom načelu, omogućila segregaciju učenika u osnovnim i srednjim školama na osnovu njihove nacionalne pripadnosti, čime je provodila diskriminaciju. Vrhovni sud je naložio kantonalnom ministarstvu da poduzme potrebne i zakonom propisane mjere za okončanje dalje segregacije i diskriminacije djece u školama u Srednjobosanskom kantonu. Međutim, kao i u prethodnom slučaju, odluka Vrhovnog suda FBiH do sada nije provedena. U tom smislu, ECRI je također zabrinut zbog informacija koje je dobio o diskusijama i prijedlozima nekih kantonalnih političara da se „dvije škole pod jednim krovom“ jednostavno zamijene potpuno odvojenim monoetničkim školama. Treba imati na

---

⁸⁵ ECRI 2016: § 59.

⁸⁶ ECRI 2019: 6.

⁸⁷ To su Federacija Bosne i Hercegovine (uglavnom naseljena Bošnjacima i Hrvatima) i Republika Srpska (uglavnom naseljena Srbima); iako je u Federaciji odgovornost za obrazovanje dalje decentralizirana i spada u ovlasti njenih 10 autonomnih kantona. Distrikt Brčko, samoupravni kondominijum dvaju entiteta, također je zadužen za svoj obrazovni sistem i općenito se smatra izuzetkom zbog etnički integriranog obrazovnog sistema koji dobro funkcioniра (vidi ECRI 2016: § 55).

⁸⁸ ECRI 2019: 6. – Vidi također: Komitet ministara Vijeća Evrope, Rezolucija CM/ResCMN(2019)8 o provedbi Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina od strane Bosne i Hercegovine: 1.

⁸⁹ To su: 36 škola u Srednjobosanskom kantonu, 16 škola u Hercegovačko-neretvanskom kantonu (kao i jedan slučaj administrativno i pravno ujedinjenih „dviju škola pod jednim krovom“, te dva slučaja podijeljenih škola s po dva nastavna plana i programa) i dvije škole u Zeničko-dobojskom kantonu (kao i tri slučaja administrativno i pravno ujedinjenih „škola pod jednim krovom“ i još dva slučaja podijeljenih škola s po dva nastavna plana i programa). Pogledajte: Misija OESS-a u Bosni i Hercegovini, „Dvije škole pod jednim krovom“ – Najvidljiviji primjer diskriminacije u obrazovanju u Bosni i Hercegovini (2018.): 28-45.

⁹⁰ Predmet br. 58 0 Ps 085653 13 Rev.

⁹¹ Brojevi predmeta AP-4814/14 i AP-4984/14.

⁹² Brojevi predmeta AP 4348/14 i AP-3362/21.

⁹³ Predmet br. 51 0 P 054522 21 Rev 2.

umu da obje vrste predstavljaju oblike segregacije i da bi, stoga, takav korak samo zamijenio jednu vrstu segregacije drugom.

54. Ostali oblici segregacije i diskriminacije⁹⁴ u oblasti obrazovanja koje je ECRI već spomenuo u svom izvještaju iz 2016. godine također se i dalje javljaju, posebno u pogledu odsustva neutralnog okruženja za učenje u školama.⁹⁵ Tokom posjete zemlji 2023. godine, delegacija ECRI-a otišla je u obrazovnu ustanovu u Novoj Kasabi (RS). Tu ustanovu pokrenuli su roditelji povratnici Bošnjaci Muslimani, koji su se usprotivili onome što smatraju diskriminacijom u školi koju su njihova djeca prvobitno pohađala u Konjević Polju.⁹⁶ Na spisku njihovih pritužbi nalazi se da su njihova djeca podučavana na lokacijama koje su dijelom korištene tokom genocida u Srebrenici za ubijanje Bošnjaka.⁹⁷ Osim toga, historijat lokacije i događaji koji su se odigrali nisu uključeni u obrazovni program Republike Srpske (pogledajte u nastavku o nastavi historije).⁹⁸ Bošnjački roditelji su se također žalili da Ministarstvo obrazovanja RS-a više zvanično ne priznaje i ne označava njihov jezik kao „bosanski“ – kao što je to ranije rađeno – već ga, uključujući školske dokumente učenika, naziva „jezikom bošnjačkog naroda”.⁹⁹ Nadalje, njihova su (muslimanska) djeca trebala učestvovati u školskim aktivnostima vezanim za pravoslavnu vjeru, a Bošnjaci su navodno bili marginalizirani u školskom odboru.
55. Sadašnji objekt u Novoj Kasabi zamišljen je samo kao prelazna mjera, ali je u funkciji već više od jedne decenije. On radi s nastavnicima iz Kantona Sarajevo – i u skladu s nastavnim planom i programom tog Kantona – iako se nalazi u RS. Međutim, iako je ECRI mogao primijetiti posvećenost nastavnog osoblja, također je primijetio izuzetno tešku logističku situaciju sa zgradom nedovoljne veličine, što je rezultirala pretrpanim učionicama. Situacija se, očigledno dodatno pogoršava tokom zimskih mjeseci, kada je vježbanje na otvorenom često ograničeno. ECRI je obaviješten da je Ustavni sud BiH već potvrdio da je organizacija rada u prvobitnom školskom objektu predstavljala diskriminaciju (AP 1198/19).¹⁰⁰ Međutim, do sada nisu poduzeti nikakvi koraci da se situacija popravi i da se uslovi dovoljno poboljšaju kako bi se bošnjački đaci iz Nove Kasabe vratili u svoju prvobitnu školu u Konjević Polju i imali koristi od tamošnjeg neutralnog okruženja za učenje.
56. U kontekstu integriranog obrazovanja, ECRI pozitivno primjećuje dokument *Preporuke za politike djelovanja s Mapom puta za unapređenje inkluzivnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini*, koju je usvojilo Vijeća ministara zemlje 2. septembra 2020. (pogledajte također odjeljak I.2 iznad).¹⁰¹ Dokument sadrži neke **obećavajuće pristupe**, kao što je specifični cilj (SC) br. 3 o provođenju antidiskriminatorne politike u skladu s međunarodnim standardima, uključujući

---

⁹⁴ Za definiciju i standarde ECRI-a u vezi sa segregacijom kao oblikom diskriminacije pogledajte ECRI GPR br. 7 (rev.): § 6.

⁹⁵ ECRI 2016: § 58. Pogledajte također Komesar Vijeća Evrope za ljudska prava, Izvještaj nakon njegove posjete Bosni i Hercegovini od 12. do 16. juna 2017. (2017.: § 55).

⁹⁶ Pogledajte također ECRI 2016: § 58.

⁹⁷ Web stranica Radija Slobodna Evropa / Radio Liberty, „On Srebrenica Massacre Road, School won't teach of tragedy“ „Na putu srebreničkog masakra škola neće učiti o tragediji“ (31. august 2019.).

⁹⁸ Ibid. - Pogledajte također: Komesar Vijeća Evrope za ljudska prava 2017: § 53. U njegovom izvještaju se, između ostalog, kritizira izjava predsjednika Republike Srpske (RS) i ministra obrazovanja RS iz juna 2017. godine u kojoj se kaže: „nijedno dijete koje pohađa školu u Republici Srpskoj neće učiti o opsadi Sarajeva ili genocidu u Srebrenici“ (ibid., pogledajte također: Nezavisne Novine (3. jun 2017), Malešević: O genocidu u Srebrenici se neće učiti u RS).

⁹⁹ Pogledajte također ECRI 2016: § 58 i Komesar Saveta Evrope za ljudska prava 2017: §§ 51-52; kao i N1 (n1info.ba, 18. oktobar 2019.) Učenici Bošnjaci iz Konjević Polja prisiljeni da pohađaju školu u Novoj Kasabi.

¹⁰⁰ Presuda Ustavnog suda Bosne i Hercegovine od 23. juna 2021. godine, kojom je ukinuta ranija presuda Vrhovnog suda Republike Srpske (br. 71 0 P 184192 17 Rev, 22. novembra 2018.) kojom se negiralo postojanje diskriminacije u pristupu obrazovanju bošnjačke djece u Konjević Polju. – Pogledajte također: Misija OESS-a u Bosni i Hercegovini, Analiza sudske prakse protiv diskriminacije u Bosni i Hercegovini za period 2018-2021, 2023; kao i N1 (n1info.ba, 24.06.2021.), Ustavni sud presudio u korist diskriminirane bošnjačke djece u RS.

¹⁰¹ Dokument je pripremljen uz podršku Evropske unije i Vijeća Evrope u sklopu Horizontalnog instrumenta za Zapadni Balkan i Tursku.

revidiranje obrazovnih sadržaja s etnocentričnim narativima (SC 3, 1.a), osiguravanje mjera protiv bilo koje vrste diskriminacije po bilo kojem osnovu, uključujući etničku pripadnost (SC 3, 2.a) i eliminaciju svaki vid fizičke etničke segregacije i sprječavanje svakog pokušaja organiziranja obrazovanja po osnovu etničke segregacije (SC 3, 2.b). Međutim, potpuna provedba tih preporuka politike još uvijek se nije dogodila, i postoji ogromna razlika između dokumenta i stvarnosti, kao što je prethodno opisano.

57. ECRI ponavlja svoju preporuku, kao prioritet, da se okončaju svi oblici diskriminacije u obrazovanju, uključujući segregaciju u „dvije škole pod jednim krovom“ u kantonima Federacije Bosne i Hercegovine i neinkluzivnim školskim sredinama u Republici Srpskoj .

58. Što se nastave historije u školama tiče, ECRI primjećuje da historija nije dio zajedničkog jezgra nastavnog plana i programa,¹⁰² već je uključena u takozvanu nacionalnu grupu predmeta zajedno sa, između ostalog, jezicima triju konstitutivnih naroda (bosanski, hrvatski, srpski). Parlamentarna skupština Vijeća Evrope preporučila je 2000. godine „moratorij na učenje o najnovijem sukobu kako bi se historičarima iz svih zajednica u Bosni i Hercegovini omogućilo da, uz pomoć međunarodnih stručnjaka, razviju zajednički pristup“.¹⁰³ Iako bi se takav moratorijum mogao smatrati razumnim ubrzo nakon rata, postoje ozbiljna pitanja da li je nastavak takvog pristupa još uvijek koristan više od četvrt stoljeća nakon događaja. U tom smislu, dijalog o tome kako uvesti multiperspektivnu nastavu historije mogao bi biti prikladniji od pukog pokušaja njegovog izbjegavanja na neodređeno vrijeme,¹⁰⁴ nadovezujući se i na Rezoluciju Komiteta ministara Vijeća Evrope CM/ResCMN(2019.)8, koja je pozvala na „integrirano obrazovanje utemeljeno na zajedničkom jezgru nastavnog plana i programa koje pokriva historiju i geografiju koji bi se predavali sukladno inkluzivnom i multiperspektivnom pristupu“.¹⁰⁵ U tom smislu, ECRI se također poziva na nedavni izvještaj OESS-a o materijalima za nastavu historije za period 1992-1995. u Bosni i Hercegovini¹⁰⁶, kao i na rad Opservatorije Vijeća Evrope za nastavu historije u Evropi.¹⁰⁷

59. ECRI preporučuje da nadležni omoguće dijalog o tome kako uvesti multiperspektivnu nastavu historije u škole.

B. Povratnici

60. Situaciju povratnika ne karakteriziraju samo problemi u oblasti obrazovanja, već i drugi rasprostranjeni oblici marginalizacije i de fakto segregacije. U svojem izvještaju o petom ciklusu monitoringa,¹⁰⁸ ECRI je opisao da je u zemlji bilo oko

¹⁰² O političkim problemima i kašnjenjima u razvoju i primjeni zajedničkog jezgra nastavnog plana i programa u cijelom sistemu, pogledajte izvještaj ECRI-a o Bosni i Hercegovini iz četvrtog ciklusa (2010: §§ 64 i 71), ECRI-ev peti ciklus izvješća o Bosni i Hercegovini (2016: § 57) i zaključci ECRI-a (2019.): 6), u kojem je ECRI utvrdio da, iako su se odvijali neki pilot projekti i aktivnosti obuke, nije postignuta puna primjena zajedničkog jezgra nastavnog plana i programa. Nažalost, takva sveobuhvatna primjena ostaje nedostižna. ECRI je obaviješten da je zajednička jezgra nastavnog plana i programa finalizirana, ali da je usklađivanje postojećih nastavnih planova i programa s novim zajedničkim osnovnim nastavnim planom i programom odgovornost entitetskih obrazovnih vlasti (ili kantonalnih u FBiH). – S tim u vezi, pogledajte i Komesar Vijeća Evrope za ljudska prava 2017: § 56 i Komitet ministara Vijeća Evrope, CM/ResCMN(2019)8: 1.

¹⁰³ Preporuka Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope 1454 (2000) o obrazovanju u Bosni i Hercegovini: § 7,4.

¹⁰⁴ Pogledajte i Komesar Vijeća Evrope za ljudska prava 2017: „izbjegavanje učenja o novijoj historiji ne vodi nikuda i [...] ova pitanja se ne mogu zauvijek ignorirati“ (§ 53).

¹⁰⁵ Komitet ministara Vijeća Evrope, CM/ResCMN(2019)8: 1. – Pogledajte također: Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, Preporuke za politike djelovanja s Mapom puta za unapređenje inkluzivnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini (2020.): „osigurati da obrazovni sadržaj [...] te da njime budu obuhvaćena različita (višestruka) relevantna stanovišta (SC 3, 1.b).

¹⁰⁶ Misija OESS-a u Bosni i Hercegovini / H. Karge, Materijali za nastavu historije 1992-1995 u Bosni i Hercegovini: Izgradnja povjerenja ili produbljivanje podjela? (Izvještaj o učenju i nastavi za period 1992-1995. u osnovnim školama širom Bosne i Hercegovine), 2022.

¹⁰⁷ Vijeće Evrope, Prošireni djelimični sporazum – Opservatorija za nastavu historije u Evropi (<https://www.coe.int/en/web/observatory-history-teaching>).

¹⁰⁸ ECRI 2016: § 60.

460 000 povratnika: većina njih su Bošnjaci, Hrvati ili Srbi, i oni čine manjinu u regijama u koje su se vratili. Njihova situacija je opisana kao teška i često okarakterizirana značajnim nivoima diskriminacije, što rezultira odsustvom sigurnog i prijatnog okruženja za povratnike. U svojem posljednjem izvještaju, ECRI je preporučio da nadležni u potpunosti provedu *Revidiranu strategiju za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma* (Sporazum o izbjeglicama i raseljenim licima).¹⁰⁹ Međutim, u vladinom vlastitom izvještaju ističe se da, uprkos uložnim naporima, Bosna i Hercegovina još uvijek nije uspjela u potpunosti riješiti probleme povratnika u skladu s Revidiranom strategijom.¹¹⁰

61. Kako navode nadležni, najveći napredak je postignut u oblasti rekonstrukcije stambenih jedinica za povratnike, kao i obnove komunalne i društvene infrastrukture i elektrifikacije povratničkih naselja.¹¹¹ Određeni napredak je također postignut u zatvaranju centara za kolektivni smještaj i poboljšanju zdravstvene zaštite za povratnike.¹¹² Međutim, informacije Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine ukazuju da se povratnici i dalje suočavaju sa značajnim problemima u oblasti imovinskih prava, obrazovanja, zapošljavanja, zdravstvene i socijalne zaštite, uz govor mržnje i nedjelotvorne upravne procese, što sve utiče na njihovu integraciju i inkluziju.¹¹³ Predstavnici drugih organizacija s kojima se delegacija ECRI-a sastala tokom posjete zemlji također su potvrdili da i dalje postoje veliki problemi, posebno u oblastima nezaposlenosti među povratnicima, s potencijalno negativnim utjecajem na održivost njihovog povratka. Delegaciju ECRI-a nekoliko je sugovornika obavijestilo da je diskriminacija na etničkoj osnovi prema pripadnicima manjinskih povratničkih zajednica uobičajena i da se odražava i u praksi zapošljavanja javnih tijela i kompanija.¹¹⁴ Različite vlasti su obavijestile ECRI da su projekti stvaranja prihoda za povratnike pokazali pozitivne rezultate, uključujući ruralna područja, ali da je finansiranje tih aktivnosti u opadanju.
62. Što se tiče socijalnih davanja, i dalje postoji problem da promjena prebivališta iz jednog entiteta u drugi može dovesti do gubitka statusa i prava koja su predviđena zakonima jednog, ali ne i drugog entiteta (značajna razlika po obimu i kvaliteti). Povratnici stoga mogu lako izgubiti stečena prava i beneficije. U ovoj oblasti socijalne zaštite postignut je mali napredak,¹¹⁵ uprkos preporuci ECRI-a u njegovom posljednjem izvještaju u tom smislu.¹¹⁶
63. ECRI preporučuje da nadležni osiguraju dovoljna finansijska sredstva za aktivnosti stvaranja prihoda za povratnike i riješe problem nepovoljnosti za povratnike u oblasti socijalnih beneficija.
64. ECRI je posjetio općinu Srebrenica, na koju ratni događaji i danas trajno utiču. Bošnjaci povratnici na to područje uključuju preživjele i rođake žrtava masakra 1995. godine, za koji je Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju utvrdio da je predstavljao genocid.¹¹⁷ Prošlost i dalje opterećuje odnose između Bošnjaka i Srba. U tom kontekstu, ECRI napominje da Memorijalni centar u Potočarima, koji je uspostavio Visoki predstavnik međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini, a koji je sada vlasništvo na državnom nivou, u suštini nema nikakav radni odnos s

¹⁰⁹ ECRI 2016: § 64.

¹¹⁰ Bosna i Hercegovina, 14. i 15. periodični izvještaj o Međunarodnoj konvenciji o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije (2022.): § 101.

¹¹¹ Ibid.: § 102.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine Informacije povodom Izvještaja Bosne i Hercegovine o primjeni Međunarodne konvencije o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije i preporuka CERD Komiteta, 2018: 3.

¹¹⁴ Pogledajte također: Ibid.

¹¹⁵ Bosna i Hercegovina 2022: § 105; i Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine 2018: 3.

¹¹⁶ Up. ECRI 2016: § 64.

¹¹⁷ MKSJ, presuda u predmetu Tužilac protiv Radislava Krstića, predmet br. IT-98-33.

općinom Srebrenica.¹¹⁸ Iako je ECRI svjestan teške i konfliktne situacije u pogledu različitih pristupa i tumačenja historije bosanskog rata 1990-ih, uključujući terminologiju koja će se koristiti za ratne događaje u Srebrenici,¹¹⁹ on snažno ohrabruje nacionalne vlasti da olakšaju i promoviraju vidove suradnje između općine i memorijalnog centra.

65. ECRI pozitivno primjećuje stupanj suradnje između općinskih političkih lidera iz obiju etničkih grupa. Iako još uvijek ne postoje općinske javne inicijative s direktnim ciljem podsticanja pomirenja, međusobnog razumijevanja i tolerancije, ECRI je od različitih sugovornika dobio pozitivne informacije o radu općinskog muzičkog obrazovnog centra. Čini se da ta institucija, iako zvanično ne djeluje na poboljšanje međuetničkih odnosa, ima veoma povoljan utjecaj u tom pogledu na mlađu generaciju: zajedničko učenje muzičkih instrumenata, kao i stranih jezika i drugih vještina (opcije su proširene i van muzike). stvara pozitivnu dinamiku sa zajedničkim interesima koji mogu prevazići etničke i vjerske granice, ogorčenost i mržnju. Umjesto da se ona označi kao „mjesto gdje se Bošnjaci i Srbi mogu susresti“, čime bi se nesvjesno jačale i jedna do druge postavljale pripadnosti etničkim grupama, čini se da je pristup neisticanja etničke pripadnosti djelotvorniji: nereproduciranjem uobičajene identitetske dihotomije, stvara se građanski prostor zajedničkog iskustva. To bi se moglo smatrati **obećavajućom praksom**. U tom kontekstu, ECRI napominje da bi se aktivnosti lokalnog muzičkog obrazovnog centra u Srebrenici mogle proširiti ako bi se dovoljno dodatnih sredstava stavilo na raspolaganje. ECRI je također čuo o sličnim lokalnim inicijativama u drugim općinama širom zemlje, posebno u oblasti sporta.
66. ECRI preporučuje da nadležni na državnom nivou obezbijede dodatna finansijska sredstva općinama, uključujući, ali ne ograničavajući se na grad Srebrenicu, za uspostavljanje ili proširenje postojećih kulturnih centara za učenje i sličnih institucija, kao što su sportski klubovi, koji zbog neetničke/ nereligijske aktivnosti mogu olakšati susrete, zajedničke interese i prevazilaženje etničkih granica, posebno među mladima.

---

¹¹⁸ S izuzetkom općine, koja obezbjeđuje policijsko obezbjeđenje na prilaznim putevima tokom ceremonija komemoracije – komunalnoj policiji ili policiji RS nije dozvoljen ulazak u sam Memorijalni centar.

¹¹⁹ Srpski predstavnici na političkom nivou uglavnom odbijaju da koriste izraz „genocid“ za masakr u Srebrenici 1995. godine, uprkos nalazima Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, koji je utvrdio da je genocid počinjen – pogledajte također odjeljak II.1 iznad o govoru mržnje. Bošnjaci, posebno oni preživjeli i rođaci žrtava, često takvo poricanje smatraju uvredom i vidom ponovne viktimizacije.

C. Romi

Podaci i politike

67. Prema zvaničnim procjenama, u Bosni i Hercegovini živi između 25 000 i 50 000 Roma.¹²⁰ Oni su prepoznati kao najzapostavljenija i najugroženija nacionalna manjina¹²¹ u zemlji i uslovi u kojima žive mnoge romske porodice u Bosni i Hercegovini okarakterisani su kao stanje hroničnog, višedimenzionalnog siromaštva.¹²² Državno Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice (MLJPI), Institucija ombudsmana za ljudska prava, kao i druge domaće i međunarodne organizacije, proveli su istraživanja koja dokumentiraju da je društvoekonomski položaj Roma i dalje težak, prvenstveno zbog visoke stope nezaposlenosti, niskog upisa romske djece u škole i lošeg nivoa obrazovanja odraslih, lošeg stanovanja i infrastrukture, kao i lošeg pristupa zdravstvenoj zaštiti i socijalnim uslugama.¹²³ Jaz između Roma i većine stanovništva na ovim prostorima veoma je primjetan, pri čemu su Romkinje u posebno teškoj situaciji.¹²⁴
68. Strategija Bosne i Hercegovine za rješavanje pitanja Roma (u daljem tekstu: Strategija) usvojena je 2005. godine sa strateškim ciljem unapređenja društvoekonomskog statusa Roma u zemlji. Ciljevi su usredotočeni na oblasti obrazovanja, zapošljavanja, zdravstvene zaštite, socijalnog stanovanja i djelotvornih mjera protiv diskriminacije. Strategija identificira dugoročnu potrebu za konkretnim inicijativama za integraciju i inkluziju Roma i ne sadrži određeni vremenski okvir u kojem bi se strateški ciljevi trebali provesti. Provedba se planira i vrši na osnovu višegodišnjih akcionih planova, koji se donose uz suglasnost vlada obaju entiteta i Brčko Distrikta. Nakon prva tri akciona plana 2009-2012, 2013-2016 i 2017-2020, nadležni su u decembru 2020. godine usvojili Akcioni plan Bosne i Hercegovine za društvenu inkluziju Roma i Romkinja 2021-2025. Novi Akcioni plan pokriva relevantne fokusne oblasti Strategije, iako je oblast obrazovanja zasnovana na posebnom Okvirnom akcionom planu o obrazovnim potrebama Roma 2018-2022, koji objedinjuje entitetske Akcione planove za obrazovanje Roma (obrazovanje je u nadležnosti entiteta, a u slučaju Federacije – kantona).¹²⁵
69. Istraživanje OESS-a iz 2019.¹²⁶ potvrdilo je da je romska zajednica snažno pogođena predrasudama. Približno polovina ispitanika smatra da većina Roma živi od socijalne pomoći i da ne želi da radi, i reklo je da ne bi zapošljavalo Rome. Oko 38% ispitanika reklo je da bi Romi zaposleni u uslužnom sektoru odbijali mušterije, a sličan procenat je naveo da nemaju ništa protiv Roma, ali da je vjerovatnije da su oni lopovi.¹²⁷ Nepovezanost između Roma i drugih grupa očigledna je kada je 63% ispitanika reklo da ne poznaje nijednog Roma.¹²⁸ Nedostatak međugrupnog druženja doprinio je otuđenju romske zajednice i stoga podstakao predrasude.

---

¹²⁰ UNICEF Bosna i Hercegovina, dio web stranice o romskoj djeci, dostupan na: <https://www.unicef.org/bih/en/roma-children>. – Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice obavijestilo je ECRI da djeluje pod pretpostavkom da u Bosni i Hercegovini ima oko 40 000 Roma, na osnovu podataka dobijenih od lokalnih vlasti.

¹²¹ Državnim Zakonom o zaštiti nacionalnih manjina (2003) priznaje se 17 nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini, među kojima su Romi najbrojniji. Pogledajte također rad Savjetodavnog komiteta Vijeća Evrope za Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina (FCNM): <https://www.coe.int/en/web/minorities/bosnia-and-herzegovina>.

¹²² UNICEF Bosna i Hercegovina, web stranica o romskoj djeci.

¹²³ Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice (MLJPI), Akcioni plan Bosne i Hercegovine za društvenu inkluziju Roma i Romkinja 2021 – 2025, (2020): 2.

¹²⁴ UNICEF Bosna i Hercegovina, web stranica o romskoj djeci.

¹²⁵ ECRI je obaviješten da je Republika Srpska (RS) usvojila Akcioni plan za obrazovanje Roma 2020-2024, koji također pokriva obrazovanje odraslih.

¹²⁶ Misija OESS-a u Bosni i Hercegovini, Diskriminacija u Bosni i Hercegovini: Javna percepcija, stavovi i iskustva, 2019.

¹²⁷ OSCE 2019: 25-26.

¹²⁸ OSCE 2019: 25.

Tokom rata, mnogi Romi su protjerani iz svojih domova, a mnogi Romi i danas su interno raseljeni unutar zemlje.¹²⁹

70. MLJPI je 2020. godine prikupilo nove osnovne indikatore o statusu romskih porodica u oblastima zapošljavanja, zdravstvene zaštite, stanovanja, obrazovanja i diskriminacije. Analiza indikatora koje su prikupile jedinice lokalne samouprave još jednom je potvrdila potrebu za inicijativama za unapređenje ravnopravnosti i društvene inkluzije Roma u Bosni i Hercegovini.¹³⁰

Obrazovanje

71. Stopa pohađanja obrazovnog sistema među Romima i dalje je veoma niska, kao i obrazovni rezultati. U 2017. godini samo 1,5% romske djece bilo je upisano u predškolsko obrazovanje, u poređenju s 13% neromske djece.¹³¹ Na osnovnoškolskom nivou, odgovarajući jaz je bio 69% učešća među romskom djecom u poređenju s 97% među neromskom djecom, što znači da više od 30% romske djece nije upisano u osnovnu školu. Što se srednjih škola tiče, razlika je još veća: dok je skoro 92% neromske djece upisano, upisano je samo 22,6% romske djece. Iako kod upisa u predškolske ustanove i osnovne škole nije bilo većeg odstupanja između romskih dječaka i romskih djevojčica, kada je u pitanju srednja škola, upisano je samo 18% romskih djevojčica u odnosu na skoro 27% romskih dječaka.¹³² Međutim, nadležni su naveli ECRI-u da je od 2018/19. godine došlo do povećanja broja upisane romske djece.
72. U tom kontekstu, ECRI je obaviješten da su na lokalnom nivou mnoge inicijative za podršku i povećanje upisa i pohađanja romske djece pokazale izvjestan uspjeh, npr. zapošljavanje romskih asistenata u nastavi. Relevantne vlasti RS, na primjer, obavijestile su ECRI da su stope napuštanja škole među romskom djecom u RS veoma niske. Sveukupno, međutim, čini se da još uvijek postoji nedovoljan sistematski, institucionalni i održiv pristup u tom pogledu. Štoviše, iako postoje dobra iskustva s romskim zdravstvenim medijatorima (pogledajte tačku 77 u nastavku), takva šema ne postoji u oblasti obrazovanja.¹³³ Proširenje rada romskih medijatora i na obrazovanje bilo bi posebno važno s obzirom na posebne poteškoće s kojima su se mnogi romski učenici suočavali zbog ograničenja vezanih za Covid-19: s obzirom na često teške stambene situacije i nedostatak dovoljnih porodičnih prihoda za nabavku laptopa ili slične opreme¹³⁴ kako bi pratili nastavu onlajn, mogućnosti Roma za učenje postale su još nepovoljnije.
73. ECRI preporučuje da nadležni prošire šemu romskih medijatora na oblast obrazovanja.

Zapošljavanje

74. Nezaposlenost među Romima posebno je visoka. Prema procjenama iz 2017. godine, stopa nezaposlenosti Roma od 15 do 64 godine iznosila je 54%, u poređenju s 30% među općom populacijom. Opet, postojala je i izrazita rodna razlika: Procjenjuje se da je 79% Romkinja nezaposlene (u poređenju s 34%

¹²⁹ Civil Rights Defenders, *The wall of Anti-gypsyism: Roma in Bosnia and Herzegovina (Zid antirciganstva: Romi u Bosni i Hercegovini)*, 2017: 5.

¹³⁰ MLJPI, *Izveštaj o realizaciji Akcionog plana za Rome za period 2017-2020. i korištenju grantova za zapošljavanje, zdravstvenu zaštitu i stanovanje u 2018. i 2019. te u 2020. godini*.

¹³¹ Civil Rights Defenders 2017: 13.

¹³² Ibid.

¹³³ S tim u vezi, ECRI je obaviješten od strane nadležnih da su od 2022. godine škole u RS-u dužne, po odobrenju Ministarstva obrazovanja RS-a, da angažiraju osobu obučenu za pomoć, gdje je to prikladno, učenicima koji pripadaju nacionalnoj manjini (npr. Romima). – Vidi i rad Savjetodavnog odbora Vijeća Evrope za Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini: <https://www.coe.int/en/web/minorities/bosnia-and-herzegovina>

¹³⁴ ECRI je obaviješten da su u nekim slučajevima lokalne vlasti obezbijedile ograničenu količinu informatičke opreme romskim učenicima.

neromkinja žena) i 44% Roma (u poređenju s 27% neromskih muškaraca).¹³⁵ Nadležni su obavijestili ECRI da je samo oko 30% Roma u radnoj dobi registrirano kao tražioc posla preko relevantnog biroa za zapošljavanje (javni zavodi za zapošljavanje¹³⁶), dok se veliki broj bavi aktivnostima na neformalnom tržištu rada. U tom smislu, ECRI napominje da programi zapošljavanja i kursevi stručne obuke, na primjer kroz Centar za obrazovanje odraslih, imaju obrazovne pragove za upis koji isključuju one koji nisu završili osnovnu školu i/ili imaju ograničene vještine pismenosti. Iako ta barijera nije posebno usmjerena na Rome, ona de facto ima nesrazmjerno veliki utjecaj na Rome s obzirom na probleme s kojima se pripadnici te zajednice suočavaju u oblasti obrazovanja.

75. ECRI preporučuje da nadležni snize prag za kurseve stručne obuke kako bi osigurali da također mogu učestvovati članovi romske zajednice koji nisu završili osnovnu školu i/ili imaju ograničene vještine pismenosti.

Stanovanje

76. Stambena situacija je i dalje teška za mnoge pripadnike romske zajednice. Prema podacima nadležnih, oko 1 200 romskih porodica koristilo je socijalno stanovanje ili renoviranje postojećeg smještaja u posljednjih nekoliko godina. Međutim, MLJPI smatra da u 50-ak općina još uvijek postoji oko 1.000 romskih stambenih jedinica kojima je potrebna obnova, te oko 3.000 jedinica kojima je potrebna legalizacija. Iako su nedavni akcioni planovi za Rome postigli određeni napredak u tom pogledu, ECRI snažno podstiče nadležne da nastave i intenziviraju napore u toj oblasti.

Zdravstvena zaštita

77. Trenutno ima 175 romskih zdravstvenih medijatora, koji – prema riječima svih sugovornika s kojima e delegacija sreća tokom posjete zemlji – pružaju vrlo dobre i korisne usluge, posebno, ali ne samo tokom pandemije Covid-19. Prema sadašnjem Akcionom planu za Rome, 3 miliona konvertibilnih maraka (BAM), oko 1,54 miliona eura, troši se na zdravstvenu zaštitu Roma (uključujući medijatore) preko entiteta i kantona. Romski zdravstveni medijatori prvenstveno su uključeni u aktivnosti na terenu i podizanju svijesti i omogućavanju boljih kontakata između zdravstvenih ustanova i zajednica, ali pomažu i u dobijanju zdravstvenih knjižica ili u identifikaciji zdravstvenih problema u zajednicama. Općenito se smatra da većina Roma sada ima pristup javnom zdravstvenom osiguranju.¹³⁷ Romski zdravstveni medijatori su se pokazali kao važna veza između romskih porodica, romskih udruženja i lokalnih institucija. Neke lokalne vlasti razmatrale su zapošljavanje romskih medijatora u lokalnim javnim ustanovama, ali to se još uvijek nije dogodilo. ECRI apelira da se upotreba romskih medijatora učini održivijom i integriranijom u lokalne institucije.

78. Poseban problem na koji su ECRI skrenule pažnju romske organizacije civilnog društva jeste činjenica da mnoge Romkinje dugo nisu bile kod ljekara specijaliste iz oblasti reproduktivnog zdravlja. ECRI poziva nadležne da preispitaju situaciju pristupa Romkinja reproduktivnoj zdravstvenoj zaštiti, identificiraju nedostatke i poduzmu sve odgovarajuće mjere.

79. ECRI je također obaviješten o mobilnim terenskim timovima u Kantonu Sarajevo, kao i u nekim drugim kantonima/općinama čiji je zadatak da pomognu romskoj djeci koja provode dosta vremena na ulici i pate od različitih oblika zanemarivanja. Pomoć se sastoji od dnevnih centara ili, u nekim slučajevima, obezbjeđivanja

---

¹³⁵ Civil Rights Defenders 2017: 11.

¹³⁶ Postoje tri javna zavoda za zapošljavanje: Zavod za zapošljavanje RS, Zavod za zapošljavanje FBiH i Zavod za zapošljavanje Brčko distrikta.

¹³⁷ Iako očigledno postoje tehnički problemi oko pristupa zdravstvenom osiguranju u Federaciji (FBiH) u vezi s nezaposlenim osobama.

privremenog smještaja, kao i obezbjeđivanja osnovnih zdravstvenih potreba te djece. To bi se moglo smatrati **obećavajućom praksom**.

Pristup dokumentima

80. Prema podacima UNHCR-a, broj osoba u opasnosti od apatridije značajno se smanjio tokom proteklih godina. U 2012. godini, UNHCR-ova vježba mapiranja utvrdila je 4 500 ljudi u Bosni i Hercegovini neutvrđene nacionalnosti i koji nemaju matičnu evidenciju i dokumentaciju, od kojih su većina bili Romi.¹³⁸ U 2016. godini UNHCR je procijenio da je samo 58 osoba u opasnosti od apatridije.¹³⁹

D. Izbjeglice i korisnici supsidijarne zaštite

81. Od maja 2023. godine Bosna i Hercegovina je ugostila 45 priznatih izbjeglica i 105 korisnika supsidijarne zaštite prema informacijama dobijenim od nadležnih organa. Kao što je spomenuto u odjeljku I.3 iznad, Bosna i Hercegovina je uglavnom tranzitna zemlja za migrante na putu ka državama članicama Evropske unije. Priznate izbjeglice, s jedne strane, imaju pristup obrazovanju, tržištu rada, zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti, kao i spajanju porodice, bez minimalnog vremena boravka u zemlji. Oni također imaju pristup naturalizaciji nakon pet godina boravka. Korisnici supsidijarne zaštite, s druge strane, iako imaju pristup drugim gore pomenutim pravima, ne dobijaju stalne boravišne dozvole i stoga ne mogu pristupiti spajanju porodice ili procesu naturalizacije.¹⁴⁰ ECRI je obaviješten o razgovorima o reviziji Zakona o strancima da bi se korisnicima supsidijarne zaštite omogućio stalni boravak kako bi se i oni kvalificirali za spajanje porodice i naturalizaciju. ECRI podstiče nadležne da izvrše takvu reviziju.
82. Novi podzakonski akt o integraciji usvojen je 2020. i stupio na snagu 2022. godine. Taj podzakonski akt ima za cilj poboljšanje integracije, između ostalog, upoznavanjem kulture zemlje na uvodnim kursevima. Međutim, ti kursevi još nisu započeli. ECRI napominje da nevladine organizacije nude kurseve jezika, što uključuje i djecu, kao i obuku o vještinama. Iako prenošenje takvih aktivnosti ne mora predstavljati problem sam po sebi, nadležni moraju pomno pratiti njihovo provođenje, uključujući evaluacije, kako bi osigurali kvalitet i dosljednost usluga i postigli da se one pružaju preko pouzdanih partnera na osnovu održivih aranžmana.
83. Nadležni su obavijestili ECRI da nemaju konkretne podatke o učešću izbjeglica i korisnika supsidijarne zaštite na tržištu rada. UNHCR je, inter alia, preporučio da nadležni mapiraju praznine u radnoj snazi i uspostave partnerstvo s relevantnim zavodima za zapošljavanje, poslodavcima i programima stručne obuke kako bi se olakšao pristup tržištu rada.¹⁴¹ ECRI podržava tu preporuku.
84. ECRI sa zabrinutošću primjećuje da različite mjere koje su nadležni poduzeli kako bi poboljšali i podstakli integraciju izbjeglica i korisnika supsidijarne zaštite ne uključuju rodnu perspektivu i analizu specifičnih potreba žena i djevojčica.¹⁴²
85. ECRI preporučuje da nadležni uključe rodnu analizu i perspektivu u svoje mjere integracije za izbjeglice i korisnike supsidijarne zaštite.
86. U prvih 14 mjeseci nakon ruske agresije na Ukrajinu 2022. godine, oko 170 Ukrajinaca stiglo je u Bosnu i Hercegovinu. Njih 14 je zatražilo i dobilo status supsidijarne zaštite, dok je oko 150 dobilo privremeni boravak iz humanitarnih

¹³⁸ UNHCR, Globalni trendovi 2012, 2013: 38.

¹³⁹ Web stranica UNHCR-a, Izlazak iz sjene apatridije, (23. decembar 2016.).

¹⁴⁰ Prema podacima Vlade, oko 70% korisnika supsidijarne zaštite u Bosni i Hercegovini vremenom odustaje od tog statusa prelaskom u druge zemlje.

¹⁴¹ UNHCR, Izvještaj o participativnoj procjeni u Bosni i Hercegovini 2022 – Zaštita i integracija tražilaca a azila i osoba kojima je priznata međunarodna zaštita u Bosni i Hercegovini: 27.

¹⁴² Pogledajte također Vijeće Evrope, CM/Rec(2022)17 o zaštiti prava žena i djevojaka migranata, izbjeglica i azilantata, odjeljak V. (Boravak i integracija).

razloga, što ne podrazumijeva pristup socijalnim pravima. UNHCR i druge organizacije zalagale su se za aktiviranje sistema privremene zaštite koji je predviđen Zakonom o azilu Bosne i Hercegovine.¹⁴³ Status privremene zaštite omogućio bi pristup pravima, uključujući pravima na zdravlje, obrazovanje i rad. Vlada je najavila da će biti spremna aktivirati sistem kada broj osoba koje bježe od rata u Ukrajini dostigne 1 000. Međutim, ECRI snažno podstiče nadležne da preispitaju i slijede preporuku UNHCR-a o aktiviranju sistema privremene zaštite, bez obzira na broj potencijalnih korisnika.

IV. *TEME KOJE SE POSEBNO ODNOSI NA BOSNU I HERCEGOVINU*

Izborno pravo: presuda Evropskog suda za ljudska prava u predmetu Sejdić i Finci

87. ECRI napominje da je od svog posljednjeg izvještaja o Bosni i Hercegovini iz 2016. ukupna situacija u pogledu etnonacionalističke politike ostala uglavnom nepromijenjena.¹⁴⁴ Konsocijacijski aranžmani podjele vlasti iz Dejtonskog mirovnog sporazuma iz 1995.,¹⁴⁵ koji su garantirali miran suživot triju glavne etničke grupe u zemlji (tzv. „konstitutivnih naroda“ – Bošnjaka, Hrvata i Srba¹⁴⁶) nažalost također su ometali bilo kakav značajan napredak ka izgradnji integriranog društva. Izgleda da su propale nade da bi institucionalizacija političkog sistema zemlje po etničkim linijama bila neophodna samo kao privremena postkonfliktna mjera. Umjesto toga, fragmentacija je postala ukorijenjena i – uz nekoliko izuzetaka – široko prihvaćena. Etnonacionalističke elite svih strana nastavljaju svoju politiku samosegregacije, ograničene suradnje ili nesuradnje preko etničkih linija i međusobnog nepovjerenja i sumnje. Reprodukcijska etničkih identiteta i političke pripadnosti postala je glavni cilj tih elita. Nakon što je obezbjeđivao mir već skoro tri decenije, konsocijacijski sistem zemlje istovremeno je očuvao temeljne uzroke međuetničkih sukoba u Bosni i Hercegovini, koji još uvijek predstavljaju značajan rizik za ponovno izbijanje otvorenog neprijateljstva i oružanog sukoba.
88. S tim u vezi, Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) u svojoj je presudi iz 2009. godine u predmetu Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine kritizirao je ustavne odredbe kojima su mjesta u tripartitnoj instituciji Predsjedništva zemlje i članstvo u Domu naroda na državnom nivou (gornji dom nacionalnog parlamenta) rezervirana samo za etničke Bošnjake, Hrvate i Srbe.¹⁴⁷ ESLJP je smatrao da se tim odredbama krši zabrana diskriminacije (član 14. Evropske konvencije o ljudskim pravima uzet u vezi s članom 3. njenog Protokola br. 1; kao i član 1. njenog Protokola br. 12).¹⁴⁸ ECRI je već u svom posljednjem izvještaju istakao da presuda u to vrijeme još uvijek nije bila izvršena i da to može, osim izmjena i dopuna izbornog zakonodavstva Bosne i Hercegovine, zahtijevati i izmjenu Ustava, koji je dio Dejtonskog mirovnog sporazuma iz 1995.¹⁴⁹

---

¹⁴³ UNHCR 2022: 27.

¹⁴⁴ Pogledajte na primjer ECRI 2016: § 53.

¹⁴⁵ Zvanični naziv je „Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini“.

¹⁴⁶ Tri grupe su ovdje navedene po abecednom redu. – Prema popisu iz 2013. godine, Bošnjaci čine 50,11% stanovništva, bosanski Srbi 30,78%, bosanski Hrvati 15,43%, dok ostale etničke grupe, uključujući nacionalne manjine poput Roma, čine 2,73%. (Neki ispitanici se nisu izjasnili o svojoj etničkoj pripadnosti.) Pogledajte: Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini, 2013. – Konačni rezultati, Zavod za statistiku Bosne i Hercegovine, juni 2016.

¹⁴⁷ Predsjedništvo je tročlano tijelo, koje zajednički obavlja funkciju šefa države. Sastoji se od jednog Bošnjaka, jednog Hrvata i jednog Srbina. Dom naroda se sastoji od po pet članova iz svake od tri etničke grupe „konstitutivnih naroda“.

¹⁴⁸ Evropski sud za ljudska prava (ESLJP), Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine (27996/06 i 34836/06, presuda od 22. decembra 2009. [VV]).

¹⁴⁹ ECRI 2016: § 65 i fusnota 86. – Pogledajte također: Vijeće Evrope, Odjeljenje za izvršenje presuda ESLJP-a: <https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22execidentifier%22:%5B%222004-3141%22%7D>.

89. Uprkos svojoj preporuci iz 2016,¹⁵⁰ ECRI napominje da to još uvijek nije učinjeno kako bi se presuda izvršila.¹⁵¹ Nadležni su obavijestili ECRI da je, očigledno, postignut načelni politički dogovor da se radi na njenom izvršenju. Međutim, nisu dati konkretni prijedlozi niti su poduzeti djelotvorni koraci. ECRI je u potpunosti svjestan vrlo delikatne situacije u vezi s izmjenom relevantnih odredaba u Ustavu Bosne i Hercegovine, koji je sastavni aspekt i stabilizirajući činilac mirovnog sporazuma: dok izvršenje presude može predstavljati korak ka političkom sistemu manje usredsređenom na etničku pripadnost i ka integriranijem i inkluzivnijem društvu, rizik od otvaranja „Pandorine kutije“ treba prepoznati i na odgovarajući način ublažiti.¹⁵² Ipak, ucjenjivanje bilo kakvog napretka u izgradnji šireg građanskog nacionalnog identiteta potencijalno unedogled, od strane etnonacionalističkih elita, koje su, kako se čini, prvenstveno zainteresirane za održavanje vlastite moći i privilegija, također se ne može smatrati prikladnom alternativom.
90. ECRI preporučuje, kao prioritet, da nadležni poduzmu odlučne radnje kako bi postupili u skladu s presudom Evropskog suda za ljudska prava iz 2009. godine u predmetu Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine.

---

¹⁵⁰ ECRI 2016: § 67.

¹⁵¹ ECRI također prima na znanje i presudu ESLJP-a u predmetu Kovačević protiv Bosne i Hercegovine (43651/22, 29. august 2023.), koja se tiče biračkih prava građana Bosne i Hercegovine na državnom nivou. Sud je utvrdio kršenje Evropske konvencije o ljudskim pravima uslijed nemogućnosti podnosioca predstavke, zbog kombinacije teritorijalnih i etničkih uslova, da glasa za kandidate po svojem izboru na parlamentarnim i predsjedničkim izborima na državnom nivou. – Pogledajte također: Vijeće Evrope, 1468. sastanak CM-DH, 5-7 juna 2023: <https://hudoc.exec.coe.int/eng#%22execidentifier%22:%22004-3141%22>}.

¹⁵² S tim u vezi, pogledajte i izdvojeno mišljenje suca Bonella, str. 54-57 presude ESLJP-a u predmetu Sejdić i Finci.

PRIVREMENE PREPORUKE ZA DALJE DJELOVANJE

Dvije konkretne preporuke za koje ECRI traži prioritetnu provedbu od vlasti Bosne i Hercegovine jesu sljedeće:

- (§57) ECRI ponavlja svoju preporuku, kao prioritet, da se okončaju svi oblici diskriminacije u obrazovanju, uključujući segregaciju u „dvije škole pod jednim krovom“ u kantonima Federacije Bosne i Hercegovine i neinkluzivnim školskim sredinama u Republici Srpskoj.
- (§90) ECRI preporučuje, kao prioritet, da nadležni poduzmu odlučne radnje kako bi postupili u skladu s presudom Evropskog suda za ljudska prava iz 2009. godine u predmetu Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine.

ECRI će provesti proces privremenog praćenja provedbe tih dviju preporuka najkasnije dvije godine nakon objavljivanja ovog izvještaja.

Položaj preporuka u tekstu izvještaja prikazan je u zagradama.

1. (§23) ECRI ponavlja svoju preporuku da nadležni obezbijede pravni okvir koji istospolnim parovima pruža mogućnost da njihova veza bude priznata i zaštićena kako bi se riješili praktični problemi u vezi s društvenom stvarnošću u kojoj žive i promoviralo ravnopravno postupanje.
2. (§25) ECRI preporučuje da se poduzmu koraci kako bi se osiguralo da domaći zakon u Bosni i Hercegovini jamči brz, transparentan i pristupačan proces zasnovan na jasnim, preciznim i predvidivim zakonskim odredbama po kojima ljudi mogu dobiti zakonsko priznanje roda i da pojedinci mogu promijeniti ime i prezime i oznake spola u svim službenim dokumentima za identifikaciju i socijalno osiguranje i u drugim javnim dokumentima, u skladu s Preporukom opće politike ECRI br. 17 o sprječavanju i borbi protiv netolerancije i diskriminacije LGBTI osoba i drugim instrumentima Vijeća Evrope.
3. (§32) ECRI preporučuje da vlasti omoguće, bez miješanja u unutrašnje stvari vjerskih organizacija, obnovljeni dijalog između vjerskih vođa s ciljem revitalizacije Međureligijskog vijeća Bosne i Hercegovine i njegovog doprinosa razvoju tolerantnog i inkluzivnog društva koje poštuje raznolikost.
4. (§34) ECRI preporučuje: i) da se mandat Centralne izborne komisije za praćenje upotrebe govora mržnje produži na cijelo vrijeme trajanja izborne kampanje i ii) da se podstaknu parlamentarna i druga izabrana tijela i političke stranke da se bave govorom mržnje, posebno u kontekstu izbornih kampanja, u svjetlu ECRI-eve Preporuke opće politike br. 15 o borbi protiv govora mržnje, Preporuke Rec(2022)16 Komiteta ministara Vijeća Evrope o borbi protiv govora mržnje i Povelje evropskih političkih stranaka za nerasističko i inkluzivno društvo, kao što je to podržala Parlamentarna skupština Vijeća Evrope u svojoj Rezoluciji 2443 (2022).
5. (§40) ECRI preporučuje da vlasti osiguraju sveobuhvatno bilježenje nasilnih incidenata motiviranih predrasudama, posebno dovršavanjem unapređenja baze podataka Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, uz podršku Misije OESS-a u Bosni i Hercegovini.
6. (§45) ECRI preporučuje da vlasti osiguraju da se provede potpuna i kredibilna istraga o incidentu nasilja nad LGBTI osobama u Banja Luci.
7. (§47) ECRI preporučuje da nadležni procjene svoje aktivnosti protiv zločina iz mržnje i intenziviraju napore za obuku službenika za provođenje zakona i pripadnika pravosuđa u oblasti sprječavanja i borbe protiv zločina iz mržnje, u suradnji s Vijećem Evrope i drugim relevantnim međunarodnim organizacijama.
8. (§57) ECRI ponavlja svoju preporuku, kao prioritet, da se okončaju svi oblici diskriminacije u obrazovanju, uključujući segregaciju u „dvije škole pod jednim krovom“ u kantonima Federacije Bosne i Hercegovine i neinkluzivnim školskim sredinama u Republici Srpskoj .
9. (§59) ECRI preporučuje da nadležni omoguće dijalog o tome kako uvesti multiperspektivnu nastavu historije u škole.
10. (§63) ECRI preporučuje da nadležni osiguraju dovoljna finansijska sredstva za aktivnosti stvaranja prihoda za povratnike i riješe problem nepovoljnosti za povratnike u oblasti socijalnih beneficija.
11. (§66) ECRI preporučuje da nadležni na državnom nivou obezbijede dodatna finansijska sredstva općinama, uključujući, ali ne ograničavajući se na grad Srebrenicu, za uspostavljanje ili proširenje postojećih kulturnih centara za učenje i sličnih institucija, kao što su sportski klubovi, koji zbog neetničke/ nereligijske

aktivnosti mogu olakšati susrete, zajedničke interese i prevazilaženje etničkih granica, posebno među mladima.

12. (§73) ECRI preporučuje da nadležni prošire šemu romskih medijatora na oblast obrazovanja.
13. (§75) ECRI preporučuje da nadležni snize prag za kurseve stručne obuke kako bi osigurali da također mogu učestvovati članovi romske zajednice koji nisu završili osnovnu školu i/ili imaju ograničene vještine pismenosti.
14. (§85) ECRI preporučuje da nadležni uključe rodnu analizu i perspektivu u svoje mjere integracije za izbjeglice i korisnike supsidijarne zaštite.
15. (§90) ECRI preporučuje, kao prioritet, da nadležni poduzmu odlučne radnje kako bi postupili u skladu s presudom Evropskog suda za ljudska prava iz 2009. godine u predmetu Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine.

BIBLIOGRAFIJA

U ovoj bibliografiji navode se glavni objavljeni izvori korišteni prilikom ispitivanja stanja u Bosni i Hercegovini. Ne treba ga smatrati iscrpnom listom svih izvora informacija dostupnih ECRI-u tokom pripreme izvještaja.

Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije (engl. skraćena ECRI)

1. ECRI (2020), Conclusions on the implementation of the recommendations in respect of Bosnia and Herzegovina subject to interim follow-up, CRI(2020)5.
2. ECRI (2016), Third report on Bosnia and Herzegovina, CRI(2017)2.
3. ECRI (2014), Conclusions on the implementation of the recommendations in respect of Bosnia and Herzegovina subject to interim follow-up, CRI(2014)4.
4. ECRI (2011a), Second report on Bosnia and Herzegovina, CRI(2011)2.
5. ECRI (2005), Report on Bosnia and Herzegovina, CRI(2005)2.
6. ECRI (1996), [General Policy Recommendation No. 1: Combating racism, xenophobia, antisemitism and intolerance](#), CRI(96)43.
7. ECRI (2018), [General Policy Recommendation No. 2 \(revised\): Equality bodies to combat racism and intolerance at national level](#), CRI(2018)06.
8. ECRI (1998a), [General Policy Recommendation No. 3: Combating racism and intolerance against Roma/Gypsies](#), CRI(98)29.
9. ECRI (1998b), [General Policy Recommendation No. 4: National surveys on the experience and perception of discrimination and racism from the point of view of potential victims](#), CRI(98)30.
10. ECRI (2022), [General Policy Recommendation No. 5 \(revised\): Preventing and combating anti-Muslim racism and discrimination](#), CRI(2022)6.
11. ECRI (2001), [General Policy Recommendation No. 6: Combating the dissemination of racist, xenophobic and antisemitic material via the Internet](#), CRI(2001)1.
12. ECRI (2003), [General Policy Recommendation No. 7: National legislation to combat racism and racial discrimination](#), CRI(2003)8rev, as amended in 2017.
13. ECRI (2004), [General Policy Recommendation No.8: Combating racism while fighting terrorism](#), CRI(2004)26.
14. ECRI (2021), [General Policy Recommendation No. 9 \(revised\): Preventing and combating antisemitism](#), CRI(2021)28.
15. ECRI (2007a), [General Policy Recommendation No.10: Combating racism and racial discrimination in and through school education](#), CRI(2007)6.
16. ECRI (2007b), [General Policy Recommendation No.11: Combating racism and racial discrimination in policing](#), CRI(2007)39.
17. ECRI (2009), [General Policy Recommendation No. 12: Combating racism and racial discrimination in the field of sport](#), CRI(2009)5.
18. ECRI (2011b), [General Policy Recommendation No.13: Combating antigypsyism and discrimination against Roma](#), CRI(2011)37rev, as amended in 2020.
19. ECRI (2012), [General Policy Recommendation No. 14: Combating racism and racial discrimination in employment](#), 2012, CRI(2012)48.
20. ECRI (2016a), [General Policy Recommendation No. 15: Combating Hate Speech](#), CRI(2016)15.
21. ECRI (2016b), [General Policy Recommendation No. 16: Safeguarding irregularly present migrants from discrimination](#), CRI(2016)16.
22. ECRI (2023), [General Policy Recommendation No. 17: Preventing and combating intolerance and discrimination against LGBTI persons](#).
23. ECRI (2022), [ECRI Glossary](#).

Other sources (listed in alphabetical order)

24. Agency for Statistics of Bosnia and Herzegovina (2016, June), Census of Population, Households and Dwellings in Bosnia and Herzegovina, 2013 - Final Results.

25. Balkan Insight News (2021, October 13), Bosnian Serb Decree Rejecting Genocide Denial Law Sparks Uncertainty.
26. Beljanski, M. and Dedić Bukvić, E. (2020), Comparative Overview of the Presence of Intercultural Education of Teacher Trainees in Serbia and Bosnia and Herzegovina, in: Journal of Ethnic and Cultural Studies (Vol. 7, No. 3, December 2020).
27. Bosnia and Herzegovina (2023), The Fourteenth and Fifteenth Periodic Report on the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination.
28. Bosnia and Herzegovina Constitutional Court (2021, June 23), Judgment.
29. Civil Rights Defenders (2017), The wall of Anti-gypsyism: Roma in Bosnia and Herzegovina.
30. Council of Europe (2021), Action Plan for Bosnia and Herzegovina 2022-2025.
31. Council of Europe, Commissioner for Human Rights (2011), Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe, 2nd edition.
32. Council of Europe, Commissioner for Human Rights (2017), Report following his visit to Bosnia and Herzegovina from 12 to 16 June 2017.
33. Council of Europe, Committee of Ministers (2023, June 7) 1468th CM-DH meeting, CM/Del/Dec(2023)1468/H46-4 Sejdić and Finci group v. Bosnia and Herzegovina (Application No. 27996/06), Supervision of the execution of the European Court's judgments, Decisions.
34. Council of Europe, Committee of Ministers (2022), Recommendation CM/Rec(2022)16 on combating hate speech.
35. Council of Europe, Committee of Ministers (2022), Recommendation CM/Rec(2022)17 on Protecting the rights of migrant, refugee and asylum-seeking women and girls, section V. (Residence and integration).
36. Council of Europe, Committee of Ministers (2019), Resolution CM/ResCMN(2019)8 on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Bosnia and Herzegovina.
37. Council of Europe, Committee of Ministers (2010), Recommendation CM/Rec(2010)5 on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity.
38. Council of Europe, Department for the Execution of Judgments of the European Court of Human Rights, Case description and status of execution – Sejdic and Finci v. Bosnia and Herzegovina, <https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22execidentifier%22:%5B%22004-3141%22%5D%7D>.
39. Council of Europe, Enlarged Partial Agreement - Observatory on History Teaching in Europe <https://www.coe.int/en/web/observatory-history-teaching>.
40. Council of Europe, Parliamentary Assembly (2015), Resolution 2048 (2015), Discrimination against transgender people in Europe.
41. Council of Europe, Parliamentary Assembly (2000), Recommendation 1454 (2000) on Education in Bosnia and Herzegovina.
42. Council of Ministers of Bosnia and Herzegovina (2020), Policy Recommendations with a Roadmap for Improving Inclusive Education in Bosnia and Herzegovina.
43. European Court of Human Rights (ECtHR), Grand Chamber (2023, January 17), Fedotova and Others v. Russia, application nos 40792/10, 30538/14 and 43439/14, judgment.
44. European Court of Human Rights (ECtHR), Grand Chamber (2009, December 22), Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina, application nos 27996/06 and 34836/06.
45. European Court of Human Rights (ECtHR) (2023, August 29) Kovačević v. Bosnia and Herzegovina, application no. 43651/22, judgment.
46. European Union, European Commission (2022), Commission staff working document, Bosnia and Herzegovina 2022 Report, SWD (2022) 336 final.
47. High Representative (2023), Sixty-third report of the High Representative for Implementation of the Peace Agreement on Bosnia and Herzegovina to the Secretary-General.
48. Institution of the Human Rights Ombudsman of Bosnia and Herzegovina (2018), Information regarding the report of Bosnia and Herzegovina on the implementation of the International Convention on Elimination of all forms of Racial Discrimination and recommendations of the CERD.
49. International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (2004), Judgment in the case Prosecutor v. Radislav Krstić, case no. IT-98-33.

50. International Organisation for Migration (IOM) Bosnia and Herzegovina, website – see <https://bih.iom.int/data-and-resources>.
51. IOM Bosnia and Herzegovina (2023), Bosnia and Herzegovina Migration Response – Situation Report 7-20 August 2023.
52. Memorial Center Srebrenica (2023), Srebrenica genocide denial report 2022.
53. Ministry for Human Rights and Refugees (MHRR) (2022), 2021-2024 Action Plan to improve the state of human rights and fundamental freedoms of LGBTI people in Bosnia and Herzegovina.
54. Ministry of Human Rights and Refugees (2022), Mapping Responses to Hate Speech in Bosnia and Herzegovina – A Situational Analysis and Mapping Report 2022.
55. Ministry of Human Rights and Refugees (2020), Action Plan of Bosnia and Herzegovina for Social Inclusion of Roma 2021 – 2025.
56. MHRR (2020), Report on implementation of APR 2017-2020 and the use of grants for employment, health care and housing in 2018 and 2019.
57. N1 Sarajevo (2023, March 6), Bosnia Prosecutor's Office forms case against Milorad Dodik over genocide denial.
58. N1 Sarajevo (2023, March 6), Head of BiH's Islamic Community under fire over “warmongering” statement.
59. N1 Sarajevo (2023, February 3), Serbian Orthodox Church Metropolitan in Bosnia leaves Interreligious Council.
60. N1 Sarajevo (2023, September 4), Bosniak returnee assaulted in the Bosnia's RS entity.
61. N1 Sarajevo (2023, January 15), Hooligans spark incident at junior tournament, man from Serbia injured.
62. N1 (2019, May 3), Interreligious Council condemns desecration of church in southern Bosnia.
63. N1 (n1info.ba) (2021, June 24), Constitutional Court rules in favour of discriminated Bosniak children in RS.
64. N1 (n1info.ba) (2019, October 18) Bosniak students from Konjevic Polje forced to attend school in Nova Kasaba.
65. Nezavisne Novine (2017, June 3), Malešević: O genocidu u Srebrenici se neće učiti u RS.
66. Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) Mission to Bosnia and Herzegovina (2018), “Two schools under one roof”- The most visible example of discrimination in education in Bosnia and Herzegovina.
67. OSCE Mission to Bosnia and Herzegovina (2023), Analysis of Anti-Discrimination Case Law in Bosnia and Herzegovina for the Period 2018-2021.
68. OSCE Mission to Bosnia and Herzegovina (2019), Discrimination in Bosnia and Herzegovina: Public Perceptions, Attitudes, and Experiences.
69. OSCE Mission to Bosnia and Herzegovina, Karge, H. (2022), History Teaching Materials on 1992-1995 in Bosnia-Herzegovina: Building trust or deepening divides?
70. OSCE/ODIHR hate crime reporting website: <https://hatecrime.osce.org/bosnia-and-herzegovina>
71. Radio Free Europe, Radio Liberty (2023, March 6), Prosecutor Files Case Against Bosnian Serb Leader Dodik For Genocide Denial.
72. Radio Free Europe, Radio Liberty (2023, March 19), Rights activist injured in attack in Banja Luka following LGBT event ban.
73. Radio Free Europe, Radio Liberty (2019, August 31), On Srebrenica Massacre Road, School won't teach of tragedy.
74. Republika Srpska (RS) (2020), Action Plan for Roma Education 2020-2024.
75. Sarajevo Open Centre (2022), Pink Report 2022, Annual Report on the State of Human Rights of LGBTI People in Bosnia and Herzegovina.
76. Sarajevo Times (2023, February 14), Two Imams and the Fate of the BiH Interreligious Council.
77. Supreme Court of the Republika Srpska (2018, November 22), Judgment no. 71 0 P 184192 17 Rev.
78. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (2022, March 24), Participatory Assessment Report in Bosnia and Herzegovina; Sarajevo Times, Asylum and Integration are possible in Bosnia and Herzegovina.
79. UNHCR (2013), Global Trends 2012.
80. UNHCR (2016, December 23), Stepping out of the Shadows of Statelessness.

81. UNHCR (2022), Participatory Assessment Report in Bosnia and Herzegovina – Protection and Integration of Asylum-Seekers and Persons granted International Protection in Bosnia and Herzegovina.
82. UNICEF Bosnia and Herzegovina, website section on Roma children, available at: <https://www.unicef.org/bih/en/roma-children>.

Sljedeći dodatak ne čini dio analize i prijedloga ECRI-ja koji se odnose na stanje u Bosni i Hercegovini.

ECRI, u skladu sa svojom procedurom od zemlje do zemlje, angažovao se u poverljivom dijalogu sa vlastima Bosne i Hercegovine o prvom nacrtu izveštaja. Brojni komentari vlasti su uzeti u obzir i integrisani u konačnu verziju izveštaja (koja je, u skladu sa standardnom praksom ECRI-ja i osim ako nije drugačije naznačeno, mogla da uzme u obzir razvoj događaja do 6. decembra 2023. godine, datuma ispitivanja prvog nacrta).

Vlasti su takođe zatražile da se sledeća tačka gledišta reprodukuje kao dodatak izveštaju.

Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine dostavilo je komentare na Odjeljak C. Neregularno prisutni migranti, st. 15. do 18. i na Odjeljak D. Izbjeglice i korisnici supsidijarne zaštite, st. 81. do 86.

Što se tiče odjeljka D. Izbjeglice i korisnici supsidijarne zaštite, stavak 81. kaže da korisnici supsidijarne zaštite, iako imaju pristup drugim gore navedenim pravima, ne dobivaju dozvole za stalni boravak, pa ne mogu pristupiti spajanju porodice ili procesu naturalizacije, da je ECRI obaviješten o raspravi o mogućnosti revizije Zakona o strancima kako bi se korisnicima supsidijarne zaštite odobrio stalni boravak kako bi se mogli kvalifikovati za ponovno spajanje obitelji i naturalizaciju, te da ECRI potiče vlasti da preispitaju Zakon.

Vežano za ovu preporuku, napominjemo da je Bosna i Hercegovina, u skladu sa članom 70. Sporazuma o *stabilizaciji i pridruživanju između Europskih zajednica i njihovih država članica, s jedne strane, i Bosne i Hercegovine, s druge strane*, dužna uskladiti svoje zakonodavstvo sa zakonodavstvom Europske unije (EU Acquis).

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine usvojila je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o strancima ("Službeni glasnik BiH", broj 63/23), koji je stupio na snagu 23. rujna 2023. godine.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o strancima usklađen je s pravnom stečevinom EU te je u najvećoj mogućoj mjeri usklađen s pravnom stečevinom EU.

U pogledu konkretnog prijedloga koji se odnosi na omogućavanje spajanja porodice korisnika supsidijarne zaštite, napominjemo da je u pogledu spajanja porodice Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o strancima usklađen s Direktivom Vijeća 2003/86/EZ od 22. lipnja 2003., o pravu na spajanje porodica. Član 3. stavak (2) tačka c) ove Direktive propisuje da se ova Direktiva ne primjenjuje kada je sponzoru dopušteno boraviti u državi članici na temelju supsidijarnog oblika zaštite u skladu s međunarodnim obvezama, nacionalnim zakonodavstvom ili praksi država članica ili na temelju toga traži dopuštenje za ostanak i čeka odluku o svom statusu.

U skladu navedene odredbe člana 3. stavak (2) tačka c) Direktive Vijeća 2003/86/EZ od 22. lipnja 2003. godine o pravu na spajanje obitelji, Bosna i Hercegovina nije dužna omogućiti spajanje obitelji korisnicima prava supsidijarnu zaštitu na svom teritoriju.

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine dostavilo je sljedeće komentare:

Na stranici 8, u odjeljku "B. Inkluzivno obrazovanje", odlomak pod stavkom 8 odražavao bi stajališta vlasti kako slijedi:

Treba napomenuti da je nadležnost za područje obrazovanja u Bosni i Hercegovini (BiH) decentralizirana. Dva entiteta u zemlji – Federacija Bosne i Hercegovine (FBiH), odnosno 10 kantona u FBiH, te Republika Srpska (RS) i autonomni Distrikt Brčko (BD) nadležni su svaki za obrazovanje na svom teritoriju. Na državnom nivou – za državu Bosnu i Hercegovinu u cjelini – Ministarstvo civilnih poslova, koje između ostalog pokriva pitanja obrazovanja, odgovorno je samo za koordinaciju i konsolidaciju entitetskih politika i, gdje je relevantno, njihovo povezivanje s međunarodnim strategijama ili aktivnostima.¹

---

¹Više informacija dostupno je na web stranici Vijeća ministara Bosne i Hercegovine/Home/Ministries/Ministry of Civil Affairs-<https://www.vijeceministara.gov.ba>

Na stranici 18, tačka „A. Integracija i uključivanje u obrazovni sektor“, pod stavkom 52., odlomak pod stavkom 8. odražavao bi stajališta vlasti kako slijedi:

Prema podacima nadležnih prosvjetnih vlasti još uvijek postoje više od 32 slučaja “dvije škole pod jednim krovom”, u kojima su djeca segregirana po nacionalnoj pripadnosti.² Treba napomenuti da ova pojava postoji samo u dva kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH), a ne u Republici Srpskoj (RS) ili Distriktu Brčko (BD). Unatoč raznim sudskim presudama, ovaj problem i dalje postoji. U predmetu koji je pred Općinskim sudom u Mostaru 2011. godine pokrenula NVO Vaša prava protiv Ministarstva obrazovanja, znanosti, kulture i športa Hercegovačko-neretvanskog kantona u vezi s osnovnim školama u Stocu i Čapljini, u kolovozu 2014. godine Vrhovni Sud FBiH³ utvrdio je da su optuženici bili diskriminirani na nacionalnoj osnovi. Ustavni sud Bosne i Hercegovine (BiH) odbio je 18. srpnja 2017. godine apelacije na odluku Vrhovnog suda FBiH koje su podnijele dvije osnovne škole.⁴ Ustavni sud BiH je 15. lipnja 2017. godine i 9. ožujka 2022. godine također odbio apelacije koje su podnijele kantonalne vlasti Hercegovačko-neretvanskog kantona.⁵ Nažalost, do sada nisu poduzeti nikakvi koraci da se izvrši izvorna presuda Vrhovnog suda FBiH.

U stavku 54. odlomak bi odražavao stajališta vlasti kako slijedi

Drugi oblici segregacije i diskriminacije⁶ u području obrazovanja koje je ECRI već spomenuo u svom izvješću iz 2016. također se nastavljaju događati, posebno u pogledu nepostojanja neutralnog okruženja za učenje u školama.⁷ Tijekom posjete zemlji 2023., izaslanstvo ECRI-ja posjetilo je obrazovnu ustanovu u Novoj Kasabi (RS), koju su inicirali roditelji bošnjački povratnici, koji su se usprotivili onome što smatraju diskriminacijom u školi koju su njihova djeca prvobitno pohađala u Konjević Polju.⁸ Njihova lista pritužbi uključuje i to što su im djeca učila na lokacijama koje su dijelom korištene tijekom genocida u Srebrenici za ubijanje Bošnjaka.⁹ Osim toga, povijest mjesta i događaji koji su se dogodili nisu sadržani u obrazovnom planu i programu RS (vidi također niže o nastavi povijesti).¹⁰ Roditelji Bošnjaci također su se žalili da Ministarstvo prosvjete i kulture RS više službeno ne priznaje i ne označava njihov jezik kao “bosanski” – kao što je to ranije činjeno – već ga umjesto toga naziva, uključujući i u školskim dokumentima učenika, “jezikom bošnjačkog naroda”.¹¹ Nadalje, njihova su djeca trebala sudjelovati u školskim aktivnostima vezanim uz pravoslavnu vjeru, a Bošnjaci su navodno bili marginalizirani u školskom odboru.

² To su: 36 škola u Srednjobosanskom kantonu, 16 škola u Hercegovačko-neretvanskom kantonu (plus jedan slučaj administrativno-pravno objedinjenih „dvije škole pod jednim krovom“, kao i dva slučaja podijeljenih škola koje imaju dva različita nastavna plana i programa) i dvije škole u Zeničko-dobojskom kantonu (plus tri slučaja administrativno-pravno objedinjenih „dvije škole pod jednim krovom“ i dva druga slučaja podijeljenih škola koje imaju dva različita nastavna plana i programa). Vidi: Misija OEES-a u Bosni i Hercegovini, „dva škole pod jednim krovom“ - najočitiiji primjer diskriminacije u obrazovanju u Bosni i Hercegovini (2018): 28-45 *Ovo su zastarjeli podaci, u Ze-Do kantonu ne postoje "2 škole pod jednim krovom", one su administrativno i pravno unificirane.*

³Slučaj br. 58 0 Ps 085653 13 Otk.

⁴Predmeti br. AP 4814/14 i AP 4984/14

⁵Predmeti br. AP 4348/14 i AP-3362/21

⁶ ECRI-jeva definicija i standardi koji se odnose na segregaciju kao oblik diskriminacije, vidi ECRI GPR br. 7 (rev): stavak 6.

⁷ECRI 2016: stavak 58. Vidi i Izvješće povjerenika Vijeća Europe za ljudska prava nakon posjete Bosni i Hercegovini od 12. do 16. lipnja 2017. godine (2017.: stavak 55.)

⁸Vidi također ECRI 2016: paragraf 58

⁹Web stranica Radija Slobodna Europa/Radio Sloboda: “Na cesti masakra u Srebrenici, škola neće učiti o tragediji” (31. kolovoza 2019.).

¹⁰Ibid. vidi i: Povjerenik Vijeća Europe za ljudska prava, 2017.: paragraf 53. Njegovo izvješće kritizira, između ostalog, izjavu predsjednika Republike Srpske iz lipnja 2017. i ministra prosvjete RS-a u kojoj stoji: „djeca koji pohađaju škole u Republici Srpskoj neće učiti o opsadi Sarajeva niti o genocidu u Srebrenici” (ibid, vidi i: Nezavisne novine (3.6.2017.), Malešević : Genocid u Srebrenici se neće učiti u RS-u).

¹¹ Vidi i ECRI 2016: paragraf 58 i Povjerenik Vijeća Evrope za ljudska prava 2017: paragrafi 51-52 kao i N1 (n1info.ba, 18.10.2019.), Bošnjački učenici iz Konjević Polja idu u školu u Novoj Kasabi .

Što se tiče stavka 57., vlasti bi željele dodati sljedeće

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je na 33. sjednici, održanoj 20. prosinca 2023. godine, razmotrilo i usvojilo Informaciju o provedbi Preporuka politika s Mapom puta za unaprjeđenje inkluzivnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini, te zadužilo Ministarstvo civilnih poslova da: Bosne i Hercegovine da, u suradnji s nadležnim obrazovnim vlastima i drugim ključnim dionicima, intenzivira aktivnosti na provedbi faze III Zajedničke akcije Europske unije i Vijeća Europe pod nazivom „Kvalitetno obrazovanje za sve“, posvećene učinkovitu provedbu „Preporuka politike s mapom puta za unaprjeđenje inkluzivnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini“.

Navedene Preporuke usklađene su s vizijom Vijeća Europe za kvalitetno obrazovanje i Preporukom CM/ Rec(2012)13 Odbora ministara državama članicama o osiguravanju kvalitetnog obrazovanja, kao i s međunarodnim standardima za kvalitetno obrazovanje za sve. , posebice u segmentu inkluzije. Mjere predložene ovim dokumentom naglašavaju potrebu da kvalitetno obrazovanje za sve bude percipirano kao javno dobro i osnovna društvena vrijednost u Bosni i Hercegovini .

Usvajanjem ovog dokumenta osigurano je da se kvalitetno obrazovanje za sve shvati kao javno dobro i osnovna društvena vrijednost u Bosni i Hercegovini. Mapom puta predviđeno je unaprjeđenje daljnje integracije raznolikog društva Bosne i Hercegovine povećanjem socijalne kohezije temeljene na interkulturalnim kompetencijama učenika, njihovih roditelja i nastavnika.

Provedba predloženih preporuka trebala bi doprinijeti unapređenju inkluzivnog obrazovanja i daljnjem razvoju politika inkluzivnog obrazovanja, što bi trebao biti kontinuirani proces, vizija i cilj nadležnih obrazovnih vlasti u Bosni i Hercegovini i svih relevantnih partnera, s ciljem za postizanje kvalitetnog obrazovanja na svim razinama, za sve.

Paragraf 58 bi odražavao stajališta vlasti kako slijedi

Što se tiče podučavanja povijesti u školama, ECRI primjećuje da povijest nije dio zajedničke jezgre kurikuluma ali uključen u tzv. nacionalnu skupinu predmeta zajedno s, između ostalog, jezicima triju konstitutivnih naroda (bosanski, hrvatski, srpski). Parlamentarna skupština Vijeća Europe je 2000. godine preporučila “moratorij na podučavanje o posljednjem sukobu kako bi se omogućilo povjesničarima iz svih zajednica u Bosni i Hercegovini, uz pomoć međunarodnih stručnjaka, da razviju zajednički pristup”. Iako bi se takav moratorij mogao smatrati razumnim nedugo nakon rata, postoje ozbiljna pitanja o tome je li nastavak takvog pristupa više od četvrt stoljeća nakon događaja još uvijek koristan. U tom smislu, dijalog o tome kako uvesti multiperspektivnu nastavu povijesti mogao bi biti prikladniji od pukog pokušaja izbjegavanja na neodređeno vrijeme, nadovezujući se i na Rezoluciju Odbora ministara Vijeća Europe CM/ ResCMN (2019)8, koja je pozvala na „integrirano obrazovanje temeljeno na zajedničkoj jezgri kurikuluma koji pokriva povijest i zemljopis koji bi se poučavao prema uključivom i multiperspektivnom pristupu”. U tom smislu, ECRI se također poziva na nedavno izvješće OESS-a o materijalima za nastavu povijesti 1992.-1995. u Bosni i Hercegovini, kao i na rad Opservatorija Vijeća Europe za nastavu povijesti u Europi.

ECRI Secretariat
Directorate General of Democracy and Human Dignity
Council of Europe
Tel.: +33 (0) 3 90 21 46 62
E-mail: ecri@coe.int

www.coe.int/ecri

 [@ECRI_CoE](https://twitter.com/ECRI_CoE)

www.coe.int

The European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) is a unique human rights monitoring body which specialises in questions relating to the fight against racism, discrimination (on grounds of “race”, ethnic/national origin, colour, citizenship, religion, language, sexual orientation and gender identity), xenophobia, antisemitism and intolerance in Europe; it prepares reports and issues recommendations to member States.